ધાર્મિક ગુંડાગીરીનું સમરક્ષેત્ર. Regd No. 3220.

તરુણ જૈન

શ્રી મુંબઈ જૈન યુવક સંઘનું મુખપત્ર

વાર્ષિક લવાજમ ૧-૮-૦
છુટક નકલ ૦-૧-૦

:: તંત્રી : ચંદ્રકાન્ત સુતરીયા. ::

વર્ષ ૩ જું. અંક સાતમો
રવીવાર તા. ૧-૧૧-૩૬.

ઘાટકોપર જૈન યુવક સંઘ.

ઘાટકોપરમાં વસતા કેટલાક ઉત્સાહી જૈન યુવકોની એક સભા સં. ૧૯૯૨ ના આશ્વિન શુદી ૧૦ ને રવિવારે (તા. ૨૫-૧૦-૩૬) સવારે નવ વાગે શેઠ પરમાનંદદાસ રતનજી જૈન સેનેટરીયમમાં શ્રીયુત્ નરોત્તમદાસ કેશવલાલ શાહના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. જે વખતે સર્વાનુમતે ઠરાવવામાં આવ્યું કે **"ઘાટકોપર જૈન યુવક સંઘ"** એ નામની સંસ્થાની આજે સ્થાપના કરવી અને તેના પ્રથમ પ્રમુખ તરીકે શેઠ નરોત્તમદાસ કેશવલાલ શાહની ચુંટણી કરવામાં આવી હતી. 'ઘાટકોપર જૈન યુવક સંઘ'ના કામ ચલાઉ માનદ્ મંત્રી તરીકે શ્રીયુત્ માધવલાલ હીરાલાલ શાહની ચુંટણી કરવામાં આવી હતી. સંઘનું બંધારણ નક્કી કરી સામાન્યસભા આગળ એક માસમાં રજુ કરવા માટે ચાર સભ્યોની નિમણુક કરી પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માની સભા વિસર્જન થઈ હતી.

સમ્યગ્દૃષ્ટિની વ્યાખ્યા.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ સર્વ બાબતોનું તારતમ્ય ઇતિહાસ અને વિજ્ઞાનને સમીપમાં રાખીને તારવે છે. મનુષ્ય સમાજનો ઉત્તરોત્તર કેમ વિકાસ થયો. ઓજાર અને ખેતીની શોધથી માંડીને આજની એરોપ્લેન, રેડીઓ સુધીની શોધો કેમ થઈ. કેવળ જંગલી દશામાંથી અત્યારની જટિલ સમાજરચના કેમ ઉભી થવા પામી અને સ્થૂલ વિચારદશામાંથી નીતિ, ધર્મ અને અધ્યાત્મના સૂક્ષ્મ વિચારોનો કેમ વિકાસ થયો, તેનું ઉપલબ્ધ સાધનો વડે સંશોધન કરવું તે કાર્ય ઇતિહાસનું છે. આ રીતે વિચારતાં કોઇ પણ સમાજ રચના અનાદિ સિદ્ધ હોઈ ન શકે; કોઇપણ એકજ વ્યક્તિના કથનમાં કે એક જ ગ્રંથની ઘટનામાં સર્વ સત્યોનો સમાવેશ થઇ ન શકે, કોઇ પણ ભાષાગ્રંથ કે ભાષામાં અવતરેલું સૂત્ર 'અનાદિ' હોઈ ન શકે. શોધની પાછળ નવા શાસ્ત્રો રચાય છે. સમાજની પરિસ્થિતિમાં ફેરફારો થતા જ ચાલે છે અને તે સાથે સમાજના પ્રશ્નો પણ રૂપાંતર પામતાં જ રહે છે અને તેના સમાધાનો કાળે કાળે નવાં સરજાતાં રહે છે. સમયે સમયે દેશે દેશે મહાન જ્યોતિર્ધરો જન્મે છે અને પ્રજા માનસને નવા પ્રકાશથી અજવાળે છે. આવા જ્યોતિર્ધર પુરૂષો અવતાર, તીર્થંકર, બુદ્ધ, ક્રાઇસ્ટ કે પયગમ્બર નામે ઓળખાય છે; આવા મહાપુરૂષો સર્વ એક જ કોટિના હોય છે એમ ખાસ્સો હોતું તેમનો દરેકનો પરિપાક, આત્મીયવર્ચસ્વ અને જે જે દેશમાં તેઓ ઉત્પન્ન થયા હોય છે તે તે દેશકાળના ત્યાં સુધીના ખેડાણ ઉપર આધાર રાખે છે. પણ તેવા દરેક જ્યોતિર્ધર મહાપુરૂષનું સામાન્ય કાર્ય જનતાને અસત્યમાંથી સત્ય તરફ, તમસમાંથી જ્યોતિ તરફ લઇ જવાનું હોય છે. તેઓ ક્રાન્તદર્શી હોય છે. ભૂતકાળનો સર્વ અનુભવ તેમની પ્રજ્ઞામાં પ્રતિબિંબિત થાય છે, ભવિષ્ય કાળના અજ્ઞેય પ્રદેશને તેમની દૃષ્ટિ વીંધી શકે છે; અને તે ક્રાન્તદર્શનના યોગે વર્તમાનમાં વિચરતી જનતાને પરમ સત્યોના બોધ પાઠો આપે છે અને મનુષ્યની સામાન્ય સ્થિતિ ઉપરથી લોકોત્તર સ્થિતિનો આદર્શ સરજે છે. ભૂતકાળના પયગમ્બરો વિષે પ્રસ્તુત સમ્યગ્દૃષ્ટિ આ પ્રકારના ખ્યાલો ધરાવે છે. આ દૃષ્ટિ ભૂતકાળની મહત્તા સ્વીકારે છે; કાળે કાળે સરજાયલી સંસ્કૃતિના સૂત્રધારોને સત્કારે છે; અને પુરાણ કાળથી આજસુધી ખેડાયેલા જ્ઞાનપ્રદેશનું ગૌરવ કરે છે. આમ હોવા છતાં પણ તેનું સત્ય દર્શન ભૂતકાળ સાથે જકડાઈ રહેવાની ના પાડે છે. તે ધર્મશાસ્ત્રોને પૂર્વકાળની વિજ્ઞાનવિષયક પ્રગતિના અનુમાપક તરીકે સ્વીકારે છે, પણ શાસ્ત્રસર્જન કોઇ અમુક કાળ કે અમુક દેશ કે અમુક વ્યક્તિઓનો ઇજારો છે એમ માનવાની તે બીલકુલ ના પાડે છે. શાસ્ત્ર હિમાલય ઉપર આવેલું કોઈ એક પરિમિત માનસ સરોવર નથી, પણ જનપ્રદેશ વચ્ચે સદા વહેતી અને અનેક પ્રવાહોને સંઘરતી જતી કલ્યાણવાહિની ગંગા છે.

પરમાનંદ.

તરુણ જૈન.

તા. ૧-૧૧-૩૬

ધાર્મિક ગુંડાગીરીનું સમરક્ષેત્ર.

જૈન સ્વયંસેવક મંડળને ધન્યવાદ.

મોટી મોટી સલ્તનતોની સ્થાપનામાં જેટલી કત્લેઆમ ચાલી નથી. તેટલી જગતમાં ધર્મના નામે કત્લેઆમ ચાલી છે. ઇતિહાસ પ્રેમી ઓથી એ વસ્તુ અજ્ઞાત નથી. જર, જમીન અને જોરૂ, એ ત્રણ ઝઘડાના મૂળ, એ કહેવતનો રચનાર ધર્માંધતાને ઉમેરવી ભૂલી ગયો લાગે છે.

કોઇક ક્ષણે મુંબઇના ભાયખાળા પર મસ્જીદ અને મંદીર પડોસી બન્યા હશે, રસ્તાને માટે મંદીરની જમીન મ્યુનીસીપાલીટીએ લીધી અને એ જમીનના બદલામાં મંડપ બાંધી આપવાનું સ્વીકાર્યું અને ત્હેના ચણતરનો આરંભ કરતાં ધર્માંધતાપર—નેતાગીરી માંડી બેઠેલાઓએ લેખો બાયબોઢારા શોર મચાવ્યો. ઠંડા લોહીમાં ધર્મના નામે ગરમી આવી, અને મુંબઇ બાર દિવસ માટે ધાર્મિક ગુંડાગીરીનું સમરક્ષેત્ર બન્યું. હિંદુ અને મુસ્લીમો એક બીજાનો ટોટો પીસવા માટે કટિબદ્ધ બન્યા. અને ત્હેના ફળરૂપે ખાસડ બાસડ કીમતી જાનોની બેજાની અને પાંચસો ઉપરાંત જખ્મી બન્યા. આગ, લૂંટ-ફાટ, અને છુરીઓની સાઠ મારી ચાલી.

ઉશ્કેરનારાઓ તો એમના આલયમાં સુરક્ષિત હતી, મર્યા માત્ર નિર્દોષ માણસો. લોકોની શાંતિ ગઇ, ધંધા રોજગાર ગયા, અને બ્હાર જનારની સલામતિ જોખમાવા માંડી. સેંકડો માણસો રોજગારી રહિત નિરાહીન ને ભૂખ્યા દિવસો વિતાવવા લાગ્યા.

આ કોમી વિખવાદથી જૈન સમાજને પણ ખૂબ રોવાનું પડ્યું છે. ભીંડી બજાર, નળબજાર, બે ટાંકી જેવા ભયંકર મુસ્લીમ લત્તાઓમાં કેટલાયે મારવાડી તેમજ અન્ય સ્વધર્મી બંધુઓ મુશ્કેલીમાં મુકાઇ ગયા હતા.

અઠ્ઠાઇધરના પહેલા ત્રણ દિવસના વ્યાખ્યાનમાં અભયદાનનો મહિમા ગાનાર અને પોતાની જાતને શાસનના મહાન્ સુભટ માનતી શાસન અને સ્વધર્મી માટે મરી ફીટવાની શુરુઆતો ઉડાડનાર અને વાતવાતમાં બાંયો ચઢાવી મેદાને પડનાર સોસાયટી ભક્તો આ હુલ્લડમાં ક્યાંયે કોઇને બચાવવા કે શાસનનું રક્ષણ કરવા બ્હાર પડ્યા હોય તેવું જોયું કે સાંભળ્યું નથી. બંધુ બંધુઓમાં પોતાની પાશવિકતા દાખવનારાઓ આ વખતે બીલ્લીની માફક ક્યાં છુપાઇ ગયા હતા ? શું ત્હેમને મંદીરની કે સાધુઓની પડી ન્હોતી ? કેવળ ઘરમાં શુરવીરતા બતાવનાર આવા ગુણ્ડાંગીઓથી હવે તો સમાજે ચેતવું જ જોઇએ. સમાજનો શ્રીમંત વર્ગ પણ કશું કરી શકયો નથી. આ પરિસ્થિતિ હવે આમ જનતાએ પીછાણવી જોઇએ. ત્હેમણે તો પોતાના પગઉપર ઉભા રહેતાં શીખવું જોઇશે. સ્વરક્ષણ માટેની તૈયારી કરવી પડશે.

ઘોર અંધારી રાતમાં આકાશને કોઇ ખુણે જેમ એકાદ તારલો ચમકે ત્હેમ મુંબઇની જૈન આલમમાં સેવાના ક્ષેત્રમાં શ્રી જૈન સ્વયંસેવક મંડળ જુદું તરી આવે છે. આજની મુંબઇની પરિસ્થિતિમાં એ મંડળ જે સેવા સમર્પી રહ્યું છે. તે જોઇ ખરેખર ધન્યવાદના ઉદ્ગારો સરી પડે છે, કોઇપણ ક્ષેત્રમાં ત્હેની સેવા આગળ છે. રાષ્ટ્રીય હો કે, ધાર્મિક હો, સામાજીક હો કે ગમે તે ક્ષેત્ર હો પ્રત્યેક સ્થળે ત્હેની સેવાના ખુબ પુરાવાઓ સાંપડશે. આ કોમી હુલ્લડ પ્રસંગે ઉપરોક્ત જૈન સ્વયંસેવક મંડળના સેવાભાવી સભ્યોએ શેઠ મણીલાલ જેમલની સરદારી નીચે જે સુંદર કાર્ય કરી બતાવ્યું છે તે ખરેખર અભિનંદનને પાત્ર છે અને ત્હેમાં ખાસ કરીને દલપતભાઇ ભુખણદાસ, કાંતિલાલ મોતીલાલ, હીરાલાલ કાળીદાસ, ગુલાબચંદ જેઠાભાઇ, છોટાલાલ ભુદરદાસ, ધીરજલાલ પ્રતાપસી વગેરે ભાઇઓએ પોતાના જાન જોખમમાં મુકી જે બહાદુરી ભરી રીતે નાત - જાત કે કોમનો કોઇપણ જાતનો ભેદ રાખ્યા સિવાય ભયંકર મુસ્લીમ લત્તાઓમાંથી અનેક હિંદુ કુટુંબોને બચાવી સલામત જગ્યા ઉપર મુકી જે અભયદાન આપ્યું છે અને ભગવાન નેમીનાથજીનું મંદીર ને ભગવાન શાંતિનાથનું મંદીર ત્હેમજ ત્યાં રહેતા ભઇયાઓ અને બીજાઓની રહ્યારે અને સાંજે ત્યાં જઇ જે ત્હેની સંભાળ લીધી છે તે તો ખરેખર આફ્રીન પોકરાવે છે. અમે આ પ્રસંગે ઉપરોક્ત ભાઇઓને અભિનંદન આપીએ છીએ અને સમાજને પણ ચેતવણીના સૂર સંભળાવવાની જરૂર જોઇએ છીએ, કે ત્હેમણે જો જીવવું હોય તો સ્વબચાવ માટે વ્યાયામની અગત્ય સ્વીકારવી પડશે. આપણી બીકણતા ખાસ કરીને માયકાંગલા શરીરોને આભારી છે. જો આપણે શરીરે સુદૃઢ હોઇએ. આપણી તાકાતમાં આપણને વિશ્વાસ હોય તો આપણને કંઇ ભય જેવી વસ્તુ સ્પર્શી શકશે નહિ, ખબાકાની તાલીમ પામેલો જુવાન હજારો ગુંડાઓ વચ્ચે પણ પોતાનું અને પોતાના કુટુંબનું રક્ષણ કરી શકે છે. એ અતિશયોક્ત નથી. વ્યાયામનો વિરોધ કરનારાઓ સમાજના દુશ્મનો છે. સ્થળે સ્થળે અખાડા પ્રવૃત્તિઓને વેગ મળવો જોઇએ. અને ઘેર ઘેર વ્યાયામનો પ્રચાર થવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે. ત્હેમ થશે ત્યારેજ આપણે નિર્ભય થઇ શકીશું.

લીંબડી પ્રકરણ:

લીંબડીમાંથી વીશ વરસનો એક યુવાન ગુમ થયો હતો, તે સંબંધી ત્યાં બીરાજતા શ્રી ભક્તિસૂરિ ઉપર વહેમ ગયેલો, ત્હેમને પુછવામાં આવતાં ચોખ્ખો ઇન્કાર કરેલો. ત્યાર બાદ બે મહીના પછી તે યુવાનને લીંબડીના જુવાનો ધોરાજીમાંથી શોધી શક્યા છે. ગુમ થયેલા જુવાને સ્ટેટમેંટ કરેલું છે અને ત્હેમાં ભક્તિસૂરિને જ જવાબદાર ગણવામાં આવ્યા છે. એક સાધુ મહાવીરના પવિત્ર ભેખ તળે આવા નસાડવા ભગાડવાના ધંધા કરે, અસત્ય બોલી બીજાં મહાવ્રતનો ભંગ કરે, અને પોતાની પ્રપંચલીલા ચલાવ્યે રાખે એ બાબત હવે અસહ્ય થવી જોઇએ. ભક્તિસૂરિઓએ સમજવું જોઇએ કે આ જાતની ત્હેમની કામગીરી શાસનની ઉન્નતિને બદલે હીલણા કરાવે છે. શિષ્યના વ્યામોહમાં પડી ન કરવાનાં કાર્યો કરવા કરતાં શાંત રીતે આત્મધ્યાનમાં મગ્ન રહેવું એ વધારે શ્રેયસ્કર છે. આજે જુવાનો જાગૃત છે. ધર્મગુરૂઓની પોપલીલાના દહાડાઓ અસ્ત થયા છે. એ સાધુઓ જેટલું જલદી સમજશે ત્હેટલીજ ત્હેમની સલામતી છે. વીસમી સદીમાં સમાજ ઉપર નભનારાઓએ દેશકાળને અનુસરવુંજ પડશે. નહિતર ત્હેમનું સ્થાન સલામત નથી. આ પ્રસંગે લીંબડીના જુવાનોએ જે જાગૃતિ બતાવી છે તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે. અને જે જે સ્થળે આવા કિસ્સાઓ બને ત્યાંનો જુવાનવર્ગ આવા સાધુઓની સખ્ત ખબર લે તે ઇચ્છનીય છે.

રાજકોટ મુકામે ભરાયેલ કાઠિયાવાડ જૈન યુવક પરિષદ્‌ના પ્રમુખસ્થાનેથી શ્રી પરમાનંદનું ભાષણ.

સમાનધર્મી યુવક બંધુઓ તથા બહેનો,

તમારા આગ્રહભર્યા નિમંત્રણને માન આપી અહીં આજે હું ઉપસ્થિત થયો છું. આવી ત્રણે વિભાગની કાઠિયાવાડ જૈન યુવક પરિષદ ભરવા માટે તમારું હું અભિનંદન કરું છું. આ પરિષદનું ક્ષેત્રપરિધ કચ્છ અને ગુજરાત સુધી લંબાવવામાં આવ્યું હોત તો મારા વિચાર પ્રમાણે વિશેષ આવકારદાયક બનત. પણ એ વિચાર એટલો મોડો અહીંના કાર્યકર્તાઓના ધ્યાન ઉપર આવ્યો કે મૂળ યોજનામાં ફેરફાર કરવાનું શક્ય ન રહ્યું.

કોમી ભાવના અને જૈન યુવકો.

આ પરિષદ કાઠિઆવાડના જૈન યુવકોની છે. 'જૈન' અને 'યુવક' એ બે શબ્દોમાંથી કયા શબ્દને વધારે મહત્વ આપવું એ એક પ્રશ્ન છે. 'જૈન' એટલે ચોક્કસ ધર્મનો અનુયાયી; 'યુવક' એટલે "નવસર્જક શક્તિ" 'જૈન' શબ્દ મર્યાદા સૂચક છે. 'યુવક' શબ્દ મર્યાદાભંજક છે. જે કોમી ભાવના આપણી વર્તમાનપરાધીનતાનું મૂળ છે તે કોમી ભાવના તરફ ઢળી પડવાનું આવી મર્યાદાવાળી પરિષદોમાં અને પ્રવૃત્તિઓમાં ભારે જોખમ રહેલું છે, પણ આવા કોમી વિભાગોને રાષ્ટ્રીય ભાવનાના રંગે રંગવા માટે તેતે વિભાગ વચ્ચે રહીને પણ કેટલુંક કામ થઇ શકે તેમ છે અને તેમ કરવું જરૂરી પણ છે. તમારા વિષે હું એમ માની જ લઉં છું કે જૈન ધર્મની વિશાળ ભાવનાના તમે જરૂર ચાહક છો; પણ 'જૈન'ના નામથી સુચવાતા અમુક પ્રકારની સંકુચિતતા સાથે તમને કશી નિસ્બત નથી. આ પાછળ મારી એ આશા અને શ્રદ્ધા છે કે જ્યાં યુવક હરી-ફરી તે જૈન હોય. વૈષ્ણવ હોય કે બ્રાહ્મણ હોય—ત્યાં જુની દીવાલો જમીનદોસ્ત થશે અને નવી હવા અને પ્રકાશનો સંચાર થશે; કોમી ભાવના ઘટશે અને રાષ્ટ્રભાવના ઉત્તેજીત થશે; સ્થાપિત સત્તાઓ તુટશે અને પાછળ પડેલા વર્ગો આગળ આવશે; જુનું બધું જશે અને નવું સર્વ સરજાશે. આ આશા અને શ્રધ્ધા કેટલા અંશે સાચી છે તે તો આપણે પરિષદ કેવી રીતે ચલાવીએ છીએ. કેવા ઠરાવો ઘડીએ છીએ અને તેની પાછળ કેવી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરીએ છીએ તે ઉપરથી પુરવાર થશે.

છેલ્લા જુન માસમાં અમદાવાદ ખાતે મળેલ જૈન યુવક પરીષદના પ્રમુખસ્થાનેથી આપણી જૈન સમાજને લગતી કેટલીક બાબતોનું મેં વિવેચન કરેલ હોવાથી આજે ચર્ચા કરવા યોગ્ય વિષયોનો પ્રદેશ પરિમિત બને છે. એની એ બાબતોનું પિષ્ટપેષણ કરવું યોગ્ય નથી. તેથી હું અહીં જે કહું તે આગળ રજુ કરેલા કથનની પુરવણી રૂપે આપ સ્વીકારશો એવી મારી નમ્ર વિનંતી છે.

અંગ્રેજી હુકમતના આરંભથી થયેલા પરિવર્તનોની સમાલોચના કર્યા બાદ વક્તાએ જણાવ્યું હતું કે હાલની ચિત્રવિચિત્ર પરિસ્થિતીમાં ઉગતી પ્રજાનું મનોમન્થન સ્પષ્ટ ઉકેલ માગી રહ્યું છે. ધર્મશાસ્ત્રો તેને એક બાજુ કહે છે; નૂતન શીક્ષણ તેને બીજી બાજુએ લઇ જાય છે. સ્મૃતીનાં વિધાનો અમુક પ્રકારનાં છે; આજના સામાજીક વિચારો તેને અન્ય દીશાએ દોરે છે. તેણે ધર્મને-પરાપૂર્વની રૂઢિઓને સાચાં માનવાં કે ધર્મ અને પ્રણાલિકાઓને ઠેબે મારીને નવા વિચારના પ્રવાહમાં પોતાની નૌકા હંકારી મુકવી ? આ પ્રકારનો બુધ્ધિવીભ્રમ ટળે અને ચોક્કસ વિચારદિશા પ્રાપ્ત થાય એ આજના સંક્ષોભકાળમાં બહુ જરૂરી છે. આજના શિક્ષિતવર્ગ અને તેની પાછળ ઘસડાતા આપણા સામાન્ય સમાજનો હું વિચાર કરું છું ત્યારે મને આખો વર્ગ (૧) સંપ્રદાય દૃષ્ટિ; (૨) ઉચ્છેદક દૃષ્ટિ અને (૩) સમ્યગ્ દૃષ્ટિ એમ ત્રણ પ્રકારના વલણમાં અથવા તો દૃષ્ટિબિંદુઓમાં વહેંચાયલો દેખાય છે. સંપ્રદાય દૃષ્ટિ ફક્ત ભૂતકાળમાંજ રાચે છે. ભૂતકાળની સમાજ રચનાને પુનર્જીવન આપવાની ઇચ્છાથી તે વર્તમાનમાં પગલાં માંડી ભવિષ્ય તરફ ઘસડાય છે.

બીજી ઉચ્છેદક દૃષ્ટિ ભૂતકાળની સમાજ રચનાને સાફ કરી નવું સર્જન કરવા માગે છે. સમાજનું ઐહિક સુખ વધારવાનું તેનું ધ્યેય છે. ત્રીજી સમ્યગ્દષ્ટિ સર્વ બાબતોનું તારતમ્ય ઇતિહાસ અને વીજ્ઞાનના સમન્વયથી કાઢે છે. ભૂતકાળની મહત્તા સ્વીકારી, બુદ્ધિના ઉત્તરોત્તર વિકાસનો ખ્યાલ રાખી તે ભાવીનાં સ્વપ્નાં સર્જતી વર્તમાનમાં સંચરે છે.

વિચાર સ્વાતંત્ર્ય.

આજ કાલ વિચાર સ્વાતંત્ર્ય અને વાણી સ્વાતંત્ર્યના નામે ચર્ચા ચાલી રહી છે. વિચાર સ્વાતંત્ર્ય અંદરથી સ્ફુરતું તત્વ છે; વાણી સ્વાતંત્ર્ય બહારથી મેળવવાની અથવા તો મેળવી હોય તેના સંરક્ષવાની વસ્તુ છે. ઉપર જણાવેલ સમ્યગ્દૃષ્ટી વિચાર સ્વાતંત્ર્યનું ફળ છે. માણસને કોઇ પણ પ્રશ્ન સંબંધે સત્ય વિચાર પ્રાપ્ત થવામાં કેટલાક પૂર્વગ્રહો અંતરાય રૂપ બને છે. જુનું એ જ સાચું અથવા તો જુનું બધું ખોટું; નવું એજ આદરણીય અથવા તો નવું બધું વિનાશકારક, આવા વિવિધ પ્રકારના પૂર્વગ્રહોથી મનને, બુધ્ધિને, છુટી કરવી અને સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યગ્ ચારિત્ર વડે-સતત અભ્યાસ, અવલોકન અને મનન વડે-સત્ય વિચારને-સમ્યગ દૃષ્ટિને-પામવી એ જ ખરું વિચારસ્વાતંત્ર્ય છે.

વાણીસ્વાતંત્ર્ય.

વાણીસ્વાતંત્ર્ય એટલે જીવનને લગતા, સમાજને લગતા, દેશ અને ધર્મને લગતા પોતપોતાને સુઝતા વિચારો જાહેરમાં પ્રગટ કરવાની છુટ વિચારસ્વાતંત્ર્ય અર્થે વાણીસ્વાતંત્ર્ય અતિ આવશ્યક છે. આપણે અન્યના વિચારો જાણીએ નહી. અન્યનું દૃષ્ટિબિંદુ સમજીએ નહી ત્યાં સુધી આપણા વિચારમાં રહેલા સત્યાસત્યની આપણે તારવણી કરી શકીએ નહી. દરેક માણસને પોતાના વિચારો પ્રગટ કરવાની છુટ હોવી જ જોઇએ. કોઇના વિચારો રૂંધવાની વૃત્તિ થાય ત્યારે સમજવું કે આપણી વિચારશ્રેણીમાં કાંઇ ઢીલ છે તેને ખુલ્લું પડવાના ભયથી આપણે અન્યના વિચારને રોકવા માંગીએ છીએ.

સાંપ્રદાયિક દૃષ્ટિ નહિ ચાલે.

આજે આપણો સાંપ્રદાયીકદૃષ્ટિથી જરા પણ નીર્વાહ થઇ શકે એમ છે જ નહી. આજનું વિજ્ઞાન, આજનું સમાજશાસ્ત્ર ક્ષણે ક્ષણે આપણી રૂઢ ધાર્મિક માન્યતાઓની અથડામણમાં આવી રહ્યું છે. વૈજ્ઞાનિક સત્યો સામે આપણે આંખ કે કાન બંધ કરી શકીએ તેમ છે જ નહીં; શાસ્ત્રો એટલે જે કાળે જેટલું શોધાયું તેની નોંધ. આજે તેમાંનું જેટલું સત્ય કાયમ રહ્યું હોય તેટલું સ્વીકારવા યોગ્ય અને અન્ય ઉપેક્ષા યોગ્ય. ગ્રંથપ્રામાણ્યની ગુલામીથી આજની બુધ્ધિને કોઇ રીતે બાંધી શકાય તેમ છે જ નહી.

આની જ રીતેકેવળ પ્રાચીનતાપૂજક દ્રષ્ટિ ઉપર પણ આપણે લાંબો વખત ટકી શકીએ તેમ છે જ નહી. તો પછી અવરોધ રહી સમ્યગદ્રષ્ટિ સ્વીકારતાં આપણા કેટલાંક પૂર્વગ્રહો તોડવા પડે તેમ છે, આપણી આંખ આડેનાં કેટલાંક પડળો દૂર કરવા પડે તેમ છે પણ જેને ભૂતકાળ સાથે ભવિષ્યકાળને જોડવો છે, જૈન ધર્મ સાથે વીજ્ઞાનનો સમન્વય સાધવો છે, જેને સ્મૃતિ સાથે સમાજશાસ્ત્રનો મેળ મેળવવો છે તેને આ પ્રકારની દૃષ્ટિ સ્વીકાર્યા સિવાય છૂટકો જ નથી.

આપણી જૈન માન્યતાઓને આ દૃષ્ટિ લાગુ પાડીએ તો આપણી કેટલીએક ધાર્મિક કલ્પનાઓ પરિવર્તન માંગ્યા વિના ન રહે.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને ભગવાન મહાવીર.

ભગવાન મહાવીર પ્રત્યેના વલણમાં પણ નવી દૃષ્ટિએ જોનાર થોડા ફરક અનુભવે. વિશાળ જગતના સનાતન ઇતીહાસની દૃષ્ટિએ તેમનું સર્વશ્રેષ્ઠત્વ કદાચ વિવાદાસ્પદ બને, પણ જેમ સાંસારિક જીવનમાં આપણા માતાપિતાની તોલે કોઇ આવતું નથી તેમ ધાર્મિક જીવનમાં આપણા ધર્મપિતા તરીકે તેમનું સાપેક્ષ સર્વશ્રેષ્ઠત્વ અવીચળ અને અબાધિત રહે, તેમના સર્વજ્ઞત્વનો ખ્યાલ પણ આગળ સુચવેલ ક્રાન્તદર્શનની કલ્પના અનુસાર થોડા રૂપાન્તરને પામે. આમ કેટલીક મધુર માન્યતાઓ છોડતાં, જુના અરમાનો ઉતારતાં, આપણને પ્રારંભમાં જરા આઘાત લાગશે. પણ પરીણામે વિશદ વિચાર સરણીનો લાભ થવાનો પુરેપુરો સંભવ છે.

સમ્યગ્દૃષ્ટિની આવશ્યકતા શા માટે ?

આ વિષયનું આટલું લાંબુ પ્રતીપાદન કરવાનું કારણ એ છે કે આપણા નવયુવકો શ્રુતી, સ્મૃતી કે ધર્મશાસ્ત્રોને અર્થહીન પ્રલાપ ગણીને ફેંકી દે એ મારે મન જેમ અસહ્ય છે. તેમજ નવા વિચારો નવી ભાવનાઓ અને નવાં વૈજ્ઞાનિક સંશોધનોને ઝીલવામાં તેઓ કેવળ પૂર્વગ્રહો કે પ્રણાલિકા વ્યામોહના કારણે પાછળ પડી જાય અને સમાજના નવજુવાન માટે નિરૂપયોગી બની જાય એ દશા પણ મારા માટે અસહ્ય છે, એટલા માટે જ ઉપર વર્ણવી તેવી સમ્યગ્ દૃષ્ટી કેળવવાનો તેમને હું ખુબ આગ્રહ કરું છું.

મનુષ્યની મહત્તા.

જૈન ધર્મનો વિચાર કરતાં બે ત્રણ બાબતો આજે ખાસ ધ્યાન ઉપર તરી આવે છે. પહેલાં દેવો પૂજ્ય હતા અને માણસ પૂજક હતો. ધીમે ધીમે મનુષ્યકોટીની મહત્તા વધારતી માન્યતા ઉભી થઇ. આજે અહિંસાના વિચારમાં મનુષ્યને આપણે ગૌણ બનાવી દીધો છે અને પશુ પ્રાણી અને વનસ્પતિ જીવનની ચીંતા ઉપર આપણે વધારે ભાર મૂકતા થયા છીએ. મનુષ્યને આજે આપણે કેન્દ્રસ્થાને સ્થાપીએ અને મનુષ્ય કલ્યાણને આપણી મુખ્ય ચિન્તાનો વિષય બનાવીએ. આમ કરીશું ત્યારેજ આપણને સાચો ધર્મવિવેક પ્રાપ્ત થઇ શકશે.

હિંદુ સંસ્કૃતિ અને જૈન ધર્મ.

હિંદુ સંસ્કૃતિ સાથે જૈન ધર્મને શું સંબંધ છે તેનો આપણને યથાર્થ ખ્યાલ આવવાની જરૂર છે. આખી હિંદુ સંસ્કૃતિ, શ્રમણ સંસ્કૃતિ અને બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિ તાણાવાણાની બનેલી છે. હિંદુ ધર્મ જેમ ખ્રિસ્તી ધર્મ કે ઇસ્લામથી જુદો તારવી શકાય છે તેમ જૈન ધર્મ હિંદુ ધર્મની અથવા તો હિંદુસંસ્કૃતિની કલ્પનાથી જુદો પાડી શકતો નથી. જૈન ધર્મે બ્રાહ્મણ ધર્મને અહિંસા, ચારિત્ર, તપ, બુદ્ધીવાદ સર્વસમાનતા આદી ભાવનાઓના કાળે કાળે સંસ્કાર સિંચવાનું કામ કર્યું છે. બ્રાહ્મણ ધર્મે જૈન ધર્મને સમાજ સંરક્ષણની વ્યવહાર દૃષ્ટિ આપી છે. ઇતર હિંદુ સમાજ સાથે આવી આપણી એકતા બુધ્ધિપૂર્વક ગ્રહણ કરવાની ખાસ જરૂર છે. કારણ કે તેમનાથી જુદાઇ ચિન્તવ્યા કરવી તે વાસ્તવીક નથી એટલું જ નહી પણ જૈન સમાજની દૃષ્ટિએ ઇચ્છવા યોગ્ય પણ નથી.

જૈન ધર્મ અને સમાજ સુધારણા.

અહિંસા, અપરીગ્રહ, વ્યકતી અને સમદૃષ્ટિ સાથેનો તેનો સંબંધ, એકાંતવાદ અને જગતના ધર્મો, કર્મ–સિદ્ધાંત અને સામાજીક જીવન વીગેરે જૈન તત્વજ્ઞાનના સિદ્ધાંતોની ચર્ચા કર્યા બાદ વકતાએ જૈન ધર્મ અને સમાજ સુધારણાનો પ્રશ્ન ચર્ચ્યો હતો.

આજે સામાજીક સુધારણાનાં જે વિશિષ્ટ અંગો છે તે સંબંધમાં સદ્‌ભાગ્યે જૈન ધર્મનાં મૂળ મન્તવ્યોની જરા પણ પ્રતીકૂળતા નથી, એટલું જ નહી પણ સ્ત્રી અને પુરૂષના તેમજ ભિન્ન ગણાતા વર્ણો કે જાતીના સરખાપણાની ભાવના ઉપર જ આખા જૈન ધર્મની ઇમારત રચાયલી છે. તેથી સિદ્ધાન્તની દૃષ્ટિએ જે હકક અને અધિકાર પુરૂષજાતિ ભોગવે છે તે જ હકક અને અધિકારની સ્ત્રી જાતને ના પાડી શકાય જ નહી, તેમજ મનુષ્યત્વના સામાન્ય હકકો પરત્વે બ્રાહ્મણ, શુદ્ર કે અસ્પૃશ્યનો ભેદ કરી શકાય નહી. આમ હોવાથી આપણે ત્યાં બાળલગ્ન સંભવી શકે જ નહી, વિધવાવિવાહ સામે વિરોધ થઇ શકે જ નહી, સ્ત્રીજાતિ પ્રત્યે અનાદર કે અન્યાયીભરી વર્તણુક રાખવી શકાય જ નહી. આપણા માટે જ્ઞાતિ, જ્ઞાતિ, ગોળ તડનાં બંધન હોઇ શકે જ નહી; આપણે ત્યાં અસ્પૃશ્યતા ઘડીભર પણ ટકે જ નહી. સામાજીક વહેમો કે કુપ્રથાઓ આપણા વ્યવહાર જીવનને જરા પણ કુંઠિત કરી શકે જ નહિ. આમ છતાં પણ આપણી ધર્મભાવનાને સામાજીક પ્રશ્નો ઉપર લાગુ પાડવાનો આપણે કદી વિચાર કર્યો જ નથી અને આ બધી બાબતોમાં આપણે ઇતર વર્ગોની પાછળ ઘસડાયે જ ગયા છીએ. આવી આપણી બેહુદી રહેણીકરણી છોડવી જોઇએ અને જેને ધર્મભાવના સંમત કરે છે અને દેશ આજે માંગે છે તેવી સામાજીક પુનર્ઘટનાના આપણે સૂત્રધાર બનવું જોઇએ અને તે મુજબ આપણા અંગત જીવનને ઘડવા આપવામાં ઘડીભરનો પણ વીલંબ કરવો ન જોઇએ.

જૈન સમાજની બે પ્રમુખ સંસ્થાઓ.

જૈન ધર્મ સાથે જૈન સમાજનો વિચાર કરતાં સાધુ અને મંદિર

આ બે પ્રમુખ સંસ્થાઓ તરફ દૃષ્ટિપાત કર્યા વીના ચાલે જ નહી. અનેક પ્રકારના વહેમ, પાખંડ, ધતીંગ પણ આ બે સંસ્થા આસપાસ જ વિંટળાયલા જોવામાં આવે છે. આ બને સંસ્થાઓ ચાલુ સાફસુફી માગે છે અને તેમાં જરા આળસ થઇ, કે તેમાં સડો પેસતાં વાર લાગતી નથી અને કંઇ કંઇ પ્રકારના અનર્થો નીપજી આવે છે.

સાધુ સંસ્થા.

જૈનોમાં પ્રત્યેક વિભાગના સાધુઓનાં કેટલાંક આચાર વ્યવહારમાં તફાવત છે એમ છતાં પણ તેમનું ધ્યેય, જીવનનું સામાન્ય સ્વરૂપ તેમજ ચાલુ પ્રવૃત્તિ એક સરખા છે. તેમનું સામાન્ય વલણ રૂઢીચુસ્તનું હોય છે અને નવા વિચાર અને નવા વાતાવરણ સાથે તેમનો બહુ મેળ ખાતો દેખાતો નથી. તેમનું જીવન કેટલાક વ્યવહાર નીયમોથી અને બહુ આકરા બંધનોથી જકડાયલું છે. તેમના આદર્શ કે ધ્યેયમાં સમાજ સેવાને પ્રધાનસ્થાન નથી. આજે સમાજ સેવાની ભાવના ચોતરફ ખુબ પસરી રહી છે અને સાધુ–સાધ્વીઓ તરફથી પણ અનેકવિધ સેવાની અપેક્ષા રાખવામાં પણ આવે છે.

તેમના જીવન વ્રતો જ એવા છે કે કેટલીક સેવાઓ તેઓ ઇચ્છે તો પણ આચરી શકે તેમ હોતું નથી. સાધુ સંસ્થાનું આખું બંધારણ વિચારતા એમ પણ લાગે છે કે પુર્વકાળથી ચાલી આવતી વ્રત–વિચારની મર્યાદાને ભાંગી નાખીને નવે ચીલે ચાલવાનું તેમના માટે શક્ય નથી તેમજ તેમ કરવા જતાં તેમની સ્થિતિ ભ્રતોભ્રષ્ટ તતોભ્રષ્ટ જેવી થવાનો ભય રહે છે. આમ હોવા છતાં પણ ચાલુ સાધુ જીવનને વળગી રહીને તેમનાથી સમાજનું ઘણું કામ થઇ શકે તેમ છે. તેઓ શીક્ષણ આપવાનું કામ ઘણી સરળતાથી કરી શકે તેમ છે. એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે એમ ચાલુ વીહાર કરતું તેમનું જીવન હોય છે. જન કલ્યાણની અનેક પ્રવૃત્તિઓને તેઓ ટેકો આપી શકે છે. ખાદી પ્રચાર અસ્પૃશ્યતા નીવારણ, મદ્યમાંસપ્રતિષેધ, સ્વદેશી સ્વીકાર વીગેરે અનેક કાર્યોમાં તેઓ ખુબ મદદ કરી શકે તેમ છે. આજે પણ ધર્મને નામે દેવ–દેવીઓ સમક્ષ પશુઓનાં બલી કેટલાય ઠેકાણે અપાય છે. આ પ્રવૃત્તિઓ અટકાવવાનું કાર્ય પણ તેઓ હાથ ધરી શકે છે. વૈજ્ઞાનિક અને ઐતિહાસીક સંશોધનમાં પણ તેઓ ખુબ ફાળો આપી શકે છે. આ રીતે તેઓને ખુબ કામ આપતા કરવા જોઇએ અને તે શરતે જ સમાજે તેમનો નિર્વાહ કરવો જોઇએ. તેમના સમુદાયમાં પેઠેલો સડો સાફ થવો જોઇએ. અને તેમના ચાલુ જીવનમાં પ્રમાદ પરાયણતાએ અને પ્રાચીન પ્રીયતાએ ઘર ઘાલ્યું છે તે નાબુદ થવું જોઇએ. આજે જે સર્વત્ર કેવળ બીન જવાબદાર સ્થિતિ વર્તી રહી છે તે તો લાંબો વખત નીભાવી શકાય જ નહી.

મધ્યમમાર્ગી સંસ્થા.

આ બધું કરવા છતાં આજનાં જમાનામાં જુના ઘાટની સાધુ સંસ્થા કેટલો વખત ટકશે એ વિશે મને શંકા છે તેથી, તેમજ આજની જરૂરીઆતો વીચારતાં સમાજસેવાની ભાવનાને અમલમાં મુકે તે માટે જેવી રીતે દિગંબર જૈનોમાં બ્રહ્મચારીની સંસ્થા છે, તેવી મધ્યમમાર્ગી સંસ્થા અન્ય બે વીભાગોમાં ઉભી કરવાની ખાસ જરૂર છે. ત્યાગ, વૈરાગ્ય, સાદાઇ અને પવિત્રતાને પોષે એવા અને એમ છતાં પણ ચારે તરફ સામાજીક કાર્યો કરવામાં આડે ન આવે એવા નીયમોથી બદ્ધ થયેલ સેવાવ્રતી સાધુ જીવનની કલ્પનાને વેગ આપવાની ખુબ આવશ્યકતા છે. કારણ કે સાધુ વીનાં સમાજને ચાલવાનું છે જ નહી. સાચો સાધુ સમાજ સંસ્કૃતીનો જંગમ પ્રદીપ છે.

જીનમંદિર.

જિનમૂર્તી અને જિનમંદીર સંબંધે અહીં વિગતવાર વિવેચનને અવકાશ નથી, પણ તેના આવશ્યક સંશોધન પરત્વે નીચેની બાબતોનો તાત્કાલીક અમલ થવાની ખાસ જરૂર છે.

(૧) બીનજરૂરી મંદીરો ઉભાં થતાં અટકાવવાં જોઇએ અને મંદિરોમાં થતો વધારે પડતો ખર્ચ કમી કરવો જોઇએ.

(૨) જિનમૂર્તિ મૂળ પુરૂષ તીર્થંકરના પ્રતીક તરીકે કલ્પવામાં આવે છે, તો મૂર્તિનું જે કાંઇ સ્વરૂપ તેમજ તેની સાથેનો જે કાંઇ બાહ્ય વ્યવહાર મૂળ પુરૂષની કલ્પનાને બાધક બનતા હોય તે દૂર કરવા જોઇએ.

(૩) જિનમૂર્તિ પાછળ રહેલી ભાવનાને વ્યક્ત કરે અને પોષે તેવું મંદીર અને મંદીરનું વાતાવરણ હોવું જોઇએ.

(૪) મૂર્તિ અને મંદિર આસપાસ ઉભી થતી અનેક વહેમભરી માન્યતાઓનો ચાલુ વીરોધ કરવો જોઇએ.

(૫) દેવદ્રવ્યનો જનહીતાર્થે છુટથી સદુપયોગ થવો જોઇએ,

મંદિર સુધારણા અને જૈનોની એકતા.

ઉપર જણાવેલી બાબતોનો અમલ થાય તો તેના પરિણામે ત્રણે વિભાગની એકતાને કેટલું બધું ઉત્તેજન મળે ? શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક અને દીગંબર મૂર્તિપૂજક જૈન વચ્ચેની માન્યતા ભેદનો એક મોટો છેદ ઉડી જાય. સ્થાનકવાસીઓ પણ આવા સુધારા થતાં ખુબ સમીપ આવી જાય; મૂર્તિ અને મંદિરના સંબંધમાં સૌથી વધારે ફેરફાર કરવાપણું શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક વીભાગને છે અને તે વિભાગમાં ઉપર જણાવેલા વિચારોનો આજે જોશ ભેર પ્રચાર થઇ રહ્યો છે અને આશા છે કે થોડા સમયમાં ઇષ્ટ પરીણામ આવ્યા વીના નહી રહે.

ત્રણ વિભાગની એકતા.

આ પ્રશ્નની ચર્ચા સહેજે મને જૈન સમુદાયના ત્રણે વિભાગની એકતા તરફ લઇ જાય છે. ત્રણે વિભાગની માન્યતાઓનું સામ્ય ડુંગર જેવડું છે અને માન્યતાભેદ તરણા જેટલો છે, છતાં એકતા નથી. આવી પરિસ્થિતીની સર્વ જવાબદારી આપણા આચાર્યોની જ છે. ભૂતમાત્ર પ્રત્યે મૈત્રી ચીન્તવવાનો ઉપદેશ કરનાર આચાર્યો એકજ કુટુંબના ભાઇઓ ભાઇઓને જુદા પાડવાનું અને જુદાઇ ટકાવી રાખવાનું કામ કરતા આવ્યા છે, આ બાબત તેઓએ જૈન શાસનની કરેલી બીજી અનેક સેવાઓને ઝાંખી પાડે છે અને આપણી આંખમાં કણાની માફક ખૂંચે છે. 'પુંછડા વીનાનું પ્રાણી નહીં' અને પક્ષ વિનાનો આચાર્ય નહીં', આવી આપણી રૂઢ મનોદશાને પલટાવવીજ જોઇએ. વ્યાખ્યાનપીઠ પરથી આજે ઉપદેશ થાય છે અનેકાંતવાદનો અને ખાનગી વાતોમાં પ્રેરણા અને પ્રચાર થાય છે સાંપ્રદાયિક રાગદ્વેષનો, આ જુદાઇ અને આ તીર્થના ઝઘડા આવ્યાં ક્યાંથી ? આનું મુળ આપણી સંકુચિતતા છે. એ સંકુચિતતામાંથી ઝનૂન, કદાગ્રહ અને વેરઝેર જન્મે છે, અને એ બધું ધર્મના ઢાંકણ નીચે નીરંતર પોષાયા કરે છે. આજે આપણે એ સંકુચિતતાની દીવાલો

ભાંગી નાખીએ; જુદાઇમાં જ ધર્મતત્વનું મહત્વ સમજનાર સાધુઓને સાંભળવાની ચોખ્ખી ના પાડીએ; પામર માન્યતાભેદોને મનથી તીલાંજલી આપીએ; અને જૈન વચ્ચે સાચી એકતાની બુદ્ધિ કેળવીએ.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર.

તમો કાઠીયાવાડના જૈન યુવકો સમસ્ત સામુદાયીક એકતાની વાત કરતાં મને પુણ્ય પુરુષ શ્રીમદ્ રાજચંદનું સ્મરણ થઇ આવે છે. સાચા વિશાળ જૈનત્વની–સાચી ધાર્મિક એકતાના–ને આદર્શના પ્રતિનીધી હતા. આપણા સાધુઓ તેમના ચારિત્રમાંથી, તેમના લખાણમાંથી આ વિશાળ જૈનત્વનો બોધ લે અને સાચી ઉદારતા કેળવે તો આપણે જે એકતાને ઝંખીએ છીએ તે અલ્પ સમયમાં સમીપ આવીને ઉભી રહે.

એકતા સાધવાના વ્યવહારૂ ઉપાયો.

પ્રસ્તુત સામુદાયિક એકતા સાધવાના ઉપાયો ચિંતવવા અને તે દીશાએ શક્ય હોય તેવી પ્રવૃત્તિઓ આદરવી એ આવી પરિષદોનો મુખ્ય હેતુ હોવો જોઇએ. પ્રથમ તો આપણે મનમાંથી જુદાઇનો કાંટો ઉખેડી નાંખીએ, મનનું વલણ બદલાયા સીવાય એકતાની બધી વાતો કે પ્રવૃત્તિ નકામી છે; તીર્થ મંદિર કે ઉપાશ્રયના ઝઘડા પતાવવાની દિશાએ આપણી શક્તિ અને લાગવગનો ઉપયોગ કરીએ અને જ્યાં પ્રયત્ન નિરર્થક લાગે ત્યાં તેવા ઝઘડાઓથી દૂર રહીએ. પરસ્પરનાં મંદિરોમાં જવા આવવાનો અને પરસ્પરના સાધુઓને સન્માનવાનો વ્યવહાર ઉત્તેજીએ, ભીન્ન ભીન્ન વિભાગની કેળવણીને લગતી સંસ્થાઓનાં દ્વાર સર્વ સમુદાયના વિદ્યાર્થીઓ માટે ખુલ્લાં મુકીએ; આવી જ રીતે સર્વ સંવેગી સાધુઓ માટે ઉપાશ્રયનાં દ્વાર પણ ઉઘાડાં કરીએ; જ્ઞાતિ, તડ, ઘોળ કે એકડાની વાડો તોડી નાખીએ અને જૈન જૈનમાં સર્વત્ર સરળતાથી કન્યાની લેવડ દેવડ થઇ શકે એવી ઘટના નીપજાવીએ, જૈન પર્વ પાખી અને ઉત્સવો એકજ દિવસોએ ગોઠવાય એવી હીલચાલ જોસભેર ઉપાડીએ; જેમાં માન્યતા ભેદનો પ્રશ્ન જ ન હોય એવી અનેક સામાજીક તેમજ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ બધા મળીને ચલાવીએ; એકતાપોષક ધર્મસાહિત્યને ખુબ આગળ લાવીએ; એક એક વિભાગનાં સંમેલનો ગૌણ બનાવીને ત્રણે વિભાગના નાનાં મોટાં સમુહ સંમેલનો યોજીએ. આવા એકતા સાધક કેટલાક ઉપાયો મારા નજર ઉપર આવે છે એ તમારા સમક્ષ હું રજુ કરૂં છું. કેટલીક વખત એમ માલુમ પડે છે કે એવા કેટલાક વિભાગીય પ્રશ્નો હોય છે કે જેની ચર્ચા અને નિર્ણય સામુદાયીક પરિષદમાં સાધવાનું અશક્ય બને છે. આ માટે પણ એવી યોજના વિચારી શકાય કે સામુદાયીક પ્રતિનીધિઓ પોતાનું મુખ્ય કાર્ય પતાવીને પોતપોતાના વિભાગમાં વહેંચાઇ જાય અને પોતાના અંગત પ્રશ્નોની પણ સાથે સાથે ચર્ચા કરી લે. આમ કરવાથી એકતાની ભાવના જળવાઇ રહે અને એમ છતાં પણ કેટલાક અંગત અથવા તો વિભાગીય પ્રશ્નોની ઉપેક્ષા થવા ન પામે.

વીચારક્રાન્તિ.

આવી રીતે જ્યારે એક બાજુએ ધાર્મિક ગચ્છભેદો અને સામાજીક જ્ઞાતિભેદોને દૂર કરવાની હું માગણી કરૂં છું, ત્યારે બીજી બાજુએ નવા અને જુના વિચાર વચ્ચે આવી રહેલી અથડામણને હું અભિનંદુ છું. કારણ કે ગચ્છભેદો અને જ્ઞાતિભેદો આજે કેવળ બુધ્ધિની જડતા અને સંકુચીતતા ઉપર ઉભેલા છે, જ્યારે નવા વિચાર પાછળ ઉભો થતો સંક્ષોભ સમાજમાનસની જાગૃતિ સુચવે છે, આપણે ત્યાં જડશાંતિની એટલી બધી પૂજા વધી પડી છે કે કોઇપણ નવા ફેરફારની સુચનાથી આપણે ચમકીએ છીએ અને નવા આંદોલનથી ઉભા થતા સંક્ષોભને આપણે બહુ ભય અને ચિંતાપૂર્વક નીહાળીએ છીએ. આવુ સ્થિતી વિષેનો અસંતોષ આગાહી પ્રગતિનું મૂળ છે. જ્યારે જુના ચોકઠામાં નવાં વિચારબળો, નવી ભાવનાઓ અને નવી જરૂરીઆતો ગોઠવાઇ શકતાં નથી ત્યારે આખું ચોકઠું બદલવું પડે છે. આનું નામ જ સામાજીક ક્રાન્તિ છે. આવી ક્રાન્તિની હીલચાલથી આખો સમાજ ખળભળી ઉઠે છે; વાતાવરણ અશાંત બની જાય છે; નવા નવા વિચારપક્ષો ઉભા થાય છે ! પિતા પુત્ર, ભાઇ ભાઇ અને પતિ પત્નિ જુદા પડવા માંડે છે. આવો બુદ્ધિભેદ ભેખડી સૌ કોઇને મુંઝવી નાખે છે; પણ આવા ક્ષોભ, અશાંતિ કે વિચારભેદથી જરાપણ મુંઝાવાની કે નિયત કરેલા માર્ગથી પાછા ફરવાની જરૂર છે જ નહી; શરીર માફક સમાજને પણ ગાળે ગાળે વિરેચનની જરૂર હોય જ છે. નવસર્જન ઇચ્છનાર સમાજે પ્રસવની વેદનામાંની પસાર થવાનું જ રહ્યું. શુષ્ક ગ્રીષ્મમાંથી નવજીવનને આકારતી શરદ તરફ જવા માટે વિજળી ગર્જના અને વરસાદના વાવાઝોડામાંથી પસાર થવે જ છુટકો છે.

નવસર્જન ઇચ્છનાર યુવકોને.

માત્ર જેઓ સમાજમાં નવા સુધારાઓ–મૌલીક ફેરફારો–કરવા ગંમતા હોય, જેઓ નવવિધાનમાં બનતો ફાળો આપવા ઇચ્છા ધરાવતા હોય તેમણે સહુથી પ્રથમ પોતાનું ચારિત્ર શુદ્ધ બનાવવું જોઇએ; વાણીસંયમ ખૂબ કેળવવો જોઇએ; વ્યક્તિને હંમેશાં ગૌણ રાખી સિદ્ધાંતની લડાઇ લડવી જોઇએ. નિડરતા અને શાણપણ બન્નેનો યોગ્ય સમન્વય કરવો જોઇએ; વર્તનના પ્રત્યેક અંશમાં પુરી નમ્રતા પ્રગટાવવી જોઇએ.

શઠની પ્રત્યે શઠતા ?

હીલચાલ અને પ્રચારના મદમાં આપણને ઘણી વખત શઠ પ્રત્યે શઠતાની ટુંકી બુધ્ધિ સુઝે છે અને અસત્ય અને છળપ્રપંચદ્વારા ધાર્યું કાર્ય સિદ્ધ કરવાની વૃત્તિ થાય છે પરંતુ શઠ પ્રત્યે પણ સાધુતા દાખવવી એ જનસમાજને પોતાના વિચાર તરફ વાળવાનો એક જ ઉત્તમ અને વ્યવહારૂ ઉપાય છે એમ દરેક યુવકે બરોબર સમજી લેવાની ખાસ જરૂર છે.

સ્વામી દયાનંદ અને ગાંધીજી.

પ્રિય બહેનો તથા બંધુઓ આજે તમારે શું કરવું અને કેમ વર્તવું તે વિષે હું કાંઇ લાંબું વિવેચન કરૂં તેને બદલે આજના ભારત વર્ષની નવ સંસ્કૃતિના સર્જક સ્વામી દયાનંદ અને મહાત્મા ગાંધીજીના પુણ્ય–ચરિત્ર પ્રત્યે તમારૂં ધ્યાન ખેંચું એ મને વધારે યોગ્ય લાગે છે. આ બન્ને મહાપુરૂષોને જન્મ આપવાનું ગૌરવ આપણું કાઠીયાવાડ ધરાવે છે. તેથી તેમનો અહીં નામનિર્દેશ થાય છે. સ્વામી દયાનંદ ધાર્મિક તેમજ સામાજીક જીવનમાં રહેલો કચરો ઝાડીઝપટીને સાફ કરનાર પ્રચંડ વાયુ હતા. મહાત્માગાંધીજી જીવનના સર્વ પ્રદેશોને અજવાળનાર પ્રકાશ મૂર્તિ છે. બન્નેના જીવનની પુણ્ય કથામાં અનેક પ્રેરણાદાયી તત્વો ભરેલાં છે તેમનું ચરિત્ર સત્યપ્રિયતા અને નિડરતાથી અંકીત છે. તે બન્નેની જીવનચર્યામાંથી નીકળતો સમાન સુર આ છે; "હરિનો મારગ છે શુરાનો નહિ કાયરનું કામ જોને" 'હરિ માર્ગ' એટલે વહેમ, અજ્ઞાન, નબળાઇ અને ધર્માંધતામાં ડુબેલી જનતાને ઉંચે લાવવાનું ભગીરથ કાર્ય તમે આવો 'હરિનો માર્ગ' પકડીને શુરા બનો, કાયરતા છોડો અને તે બન્ને મહાપુરૂષને પગલે ચાલીને અધર્મ અને અસત્યને હેલવા ખાતર જીવતા રહો ત્યાં સુધી લડો અને લડતાં લડતાં મરો એવી અભ્યર્થના છે.

કા. જૈન યુવક પરિષદ્‌ના સ્વાગતાધ્યક્ષનું ભાષણ.

રાજકોટ, તા. ૨૩.

રાજકોટ ખાતે ભરાયલી કાઠીઆવાડ-જૈન યુવક પરિષદની પ્રથમ બેઠકના સ્વાગત પ્રમુખે પોતાના ભાષણ દરમ્યાન જૈનોની વ્યાખ્યા આપતાં જણાવ્યું કેઃ—

જૈન ધર્મ એક સ્વતંત્ર દર્શન છે. તેણે સાંપ્રદાયિક અવસ્થા મહણ કરેલી જ નહોતી, પરંતુ જગતના સૌ ધર્મોમાં પાછળથી દાખલ થાય છે તેમ પાછળથી દાખલ થયેલી એ અવસ્થા છે.

ઇંદ્રિયોને—શરીર વાસનાને જીતે તે જિતેન્દ્રિય—જિત—જિન; અને આવા જિતેન્દ્રને અનુસરે તે જૈન. ઇંદ્રિયોના ભોગ વિલાસ ઉપર કાબુ મેળવ્યો હોય તે જૈન.

વિકૃતિ.

આપ સૌ જાણો છો કે બધી સાવચેતી—અગમચેતી છતાં માણસ જાણતાં જાણતાં ભૂલે છે. કાળે કરીને માર્ગોમાં ખાડા-ટેકરા થઇ જાય છે ત્યારે એક વખતનો સુંદર માર્ગ વિકૃત થઇ જાય છે. આપણે ત્યાં પણ વિકૃતિ આવી અટકથી સાથે જવાની શક્તિ ચાલી ગઇ હતી અને તે ધીમે ધીમે સંપ્રદાયોનાં મઠો, મંદિરો અને ઉપાશ્રયોમાં મર્યાદિત થઇ ગઇ. સૌ પોતાનું સંભાળવા દોડયા. નાતો, જાતો, ગચ્છો, સંઘાડાઓ વિભક્ત થવા માંડયા. નોખા પાડવામાં હોંશીયારી મનાવા લાગી અને નોખા પડતા ગયા તેમ બળ તુટતું ગયું.

સામાજિક પતન અને આર્થિક હ્રાસ.

આ નિરાશાકાળમાં માણસ અસહાય પણ થઇ ગયો હતો. આનું બુરામાં બુરું પરિણામ એ આવ્યું કે એક બાજુ ધાર્મિક અને સામાજીક અનવસ્થા ચાલતા હતી ત્યારે બીજી બાજુ દેશનો ભારે આર્થિક હરાસ થતો જતો હતો તેના તરફ આપણું લક્ષ જ ગયું નહીં. ચારે બાજુ ભુખમરો અને બેકારી ફેલાયા.

હવે શું કરવું ?

આ પરિસ્થિતિનો આપણે ઝીણવટથી અભ્યાસ કરવાનો છે. માર્ગ સરળ કરવા આપણે જુના ચિલાઓ સમારવા પડશે, એક નવો ધોરી માર્ગ પણ યોજવો પડશે. કાર્યને ઉત્તેજન ઓછું મળે તેથી તમે કદી અજનાશ ન થતા, આજે જ્યાં જુઓ ત્યાં જડતા પ્રવેશી ગઇ છે તે આપણે ખંખેરી કાઢવી જોઇએ પણ તે ખંખેરવાની આપણામાં તાકાદ હોવી જોઇએ. તાકાદ કેળવવી જોઇએ—આ તાકાદ શીલ અને ચારિત્રથી મળે છે.

રૂઢીની પકડ.

આપણો રોષ અનિષ્ટ રૂઢી સામે હોવો જોઇએ, નહિં કે રૂઢીના વાહકો સામે, મનુષ્ય સ્વભાવનાં કેટલાંક પડ ઉખેળીને તેનો સૂક્ષ્મ અભ્યાસ કરીશું તો માલુમ પડશે કે રૂઢી પડાવી કઠણ છે, પકડાવી તેનાથી કઠણ છે અને પકડાઇ ગયા પછી તેને છોડાવવી એ પહેલા બેથી વધારે કઠણ છે. આ વસ્તુ માત્ર ધાર્મિક અને સામાજીક પરંપરાગત રૂઢીઓને લાગુ પડતી નથી પણ બધાને લાગુ પડે છે. જુનવાણી વસ્તુઓથી છુટવું એ માણસને બહુ 'આકરૂં' લાગે છે. રૂઢી માણસના જીવનમાં એટલી વણાઇ જાય છે કે તેની ઉપયોગિતા જતી રહેવા છતાં માણસ તેને છોડી શકતો નથી.

પ્રજાસંઘ અને વિશ્વશાંતિ.

જગતની સમગ્ર ધાર્મિક સંસ્કૃતિઓ સાથે મળીને જે કાર્ય સાધી શકેલ નથી અને સાધવાને શક્તિમાન નથી તે કાર્ય સાધવાનો જગતનો આજનો એક બહુ નાનો વિચારક વર્ગ સતત મંથન કરી રહેલ છે. આજે આ વર્ગમાં હજુ જોઇતું સંગઠન બળ આવ્યું નથી. પણ એક કાળે જરૂર આવશે. આજે પરાર્થવૃત્તિથી નહિં પણ હમેશાં ઉત્પન્ન થતી મુંઝવણોમાંથી જગતના રાષ્ટ્રો નિકાલ માગે છે. વહેલું મોડું આ કાર્ય પરાર્થવૃત્તિ જ કરશે.

આંતરરાષ્ટ્રિય વિચારણા.

આપણા દેશ પ્રત્યે હાલના જગતની જેટલી કુતુહલવૃત્તિ છે તેટલો સાચો પ્રેમ નથી. શક્તિપરિચય વગર સાચો પ્રેમ જાગતો જ નથી. આજે માત્ર આપણે રાષ્ટ્રના પ્રશ્નો વિચારીને જ બેસી રહીએ તેટલાથી પણ ચાલવાનું નથી. હિંદે આંતરરાષ્ટ્રીય વિચારકો પેદા કરવા પડશે. થોડા છુટા છવાયા હોય તેમને એકત્ર કરવા પડશે. આજે જગતનું પ્રત્યેક રાષ્ટ્ર આત્મનિર્ણય માગે છે. જ્યાં આત્મશાસન નથી ત્યાં ધર્મ ધર્મરૂપે ટકી શકતો નથી અને તેથી જ ધર્મ એ વસ્તુ આજે કેટલાકને નિરસ લાગે છે અને તેથી કેટલોક વર્ગ એવો પણ છે જે પ્રામાણિકપણે એમ માને છે કે ધર્મ એ સમાજજીવન અને રાષ્ટ્રજીવનનો અવરોધક બન્યો છે. યુરોપની કેટલીક પ્રજાઓએ જોયું કે ધાર્મિક સંપ્રદાયો આપણા વિકાસને અટકાવે છે ત્યારે તેઓએ ધર્મની સત્તાને ફેંકી દીધી. ઇતિહાસનું હમેશાં પુનરાવર્તન થાય છે એ વાત શાણા માણસોએ ભૂલવા જેવી નથી.

ઘટતી જતી સંખ્યા.

આપણી ઘટતી જતી જનસંખ્યા વિષે મને બહુ શોક નથી. શોક એકજ છે કે આપણે જૈન શરીરશક્તિમાં ઉતરતા જઇએ છીએ. આપણી કોમ વ્યાપારી કોમ હોઇ આર્થિક બાબતોમાં બીજા કરતાં ઠીક છીએ. આપણને બ્રહ્મચર્ય અને જીવનના નિયમોનું જ્ઞાન છે. મોટી વયે લગ્ન થાય છે છતાં જૈન કોમ નિર્બળ કેમ બનતી જાય છે ? આ પ્રશ્ન ગંભીર સમીક્ષા માંગી લે છે. આ માટે આપણે પૈસા ખરચી એક જૈનેતર કમીશન નીમવું જોઇએ. આ પરિષદ્ વિચાર કરે અને પ્રયાસ કરે તો કાકા કાલેલકર અને સમર્થ વિચારકોની સેવા આપણે મેળવી શકીએ.

વિશ્વબંધુત્વ અને જૈનો.

સમગ્ર દેશની સેવામાં આપણે ઓછી સંખ્યાબળવાળા જૈનો ધારીએ તો બહુ મોટો ફાળો આપી શકીએ તેમ છીએ; કારણ કે આપણા સંસ્કારો જન્મથી જ વ્યાપારીના છે.

આપ સૌએ મારામાં જે વિશ્વાસ અને પ્રેમ બતાવ્યો છે તે માટે આભાર માની મારૂં વકતવ્ય પુરૂં કરૂં છું.

પરિષદ નાં પડઘા.

—કાન્તિ જરીવાળા.

યુવક એટલે નવસર્જક શક્તિ,

❖ ❖ ❖

શાશ્ર્વ હિમાલય પર્વત ઉપર આવેલું કોઇ એક પરિમિત માનસ સરોવર નથી. પણ જનપ્રદેશ વચ્ચે સદા વહેતી અને અનેક પ્રવાહોને સંઘરતી જતી કલ્યાણવાહિની ગંગા છે. —શ્રી પરમાનંદ.

❖ ❖ ❖

જૈનધર્મે માણસને ફરી ફરી સમજાવ્યું કે "તું તારા ભાગ્યનો વિધાતા છે; તું સંયોગોને આધિન નથી; સંયોગો તારે આધિન છે. અને તારી આત્મશક્તિઓને પૂરો વિકાસ આપીશ તો તારો માર્ગ મોકળો કરવા તું અવશ્ય શક્તિમાન થઇશ."

❖ ❖ ❖

બધું ગયું તો હું જીવતો છું તો બધું ફરીથી વસાવી શકીશ; એટલું જ નહિ પણ હું જીર્ણતાને સ્થાને નવિનતા લાવીશ. બાપ-દાદાના વારસાને શોભાવીશ.

❖ ❖ ❖

યુવકોમાં આશા છે; ઉત્સાહ છે. સૌથી વિશેષ તમારામાં સાહસ વૃત્તિ છે.

❖ ❖ ❖

શક્તિ પરિચય વગર સાચો પ્રેમ જાગતો જ નથી.

—શ્રી વીરચંદ પાનાચંદ શાહ.

❖ ❖ ❖

જો નૂતન જૈનબળ ઉભું કરવું હોય તો જૈન સમાજમાંથી થોળ, જ્ઞાતિ, પંથો, ગચ્છો તોડવા જ જોઇએ.

—શ્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ.

❖ ❖ ❖

પુરૂષો આજકાલ સ્ત્રીઓને સમાનતાના હકો આપવાની વાત કરે છે તે ઉપકાર નથી Chivary (સ્ત્રી સન્માન) નથી. અત્યાર સુધીનાં ઘોર અન્યાયનું પ્રાયશ્ચિત છે.

❖ ❖ ❖

જુના વખતથી જ સ્ત્રીઓને સમાન હકક છે. સ્ત્રી પુરૂષની ગુલામડી નથી. એમ હોત તો "અર્ધાંગના" શબ્દ કયાંથી પ્રચલિત થયો હોત ?

❖ ❖ ❖

હાલની લાજનીપ્રથા એ મુસ્લીમ સંસ્કૃતિનો પડછાયો છે. આપણી કેવી આત્મશક્તિ-તેમની એકતા, સંપને બદલે આવી અમાનુષિક પ્રથા શ્રહિ ? —શ્રી મનુભાઇ પધેરીઆ.

❖ ❖ ❖

વિધવાઓએ અત્યારસુધી ઘણું સહ્યું છે; પણ હવે સમાજ સમજે કે વિધવાઓ જાગી છે. —શ્રી ચીમનલાલ મોદી.

❖ ❖ ❖

પ્રાણી કરતાં માનવી ઉચ્ચતાનો દાવો ધરાવે છે. તેના કરતાં માનવીની બુદ્ધિ ખીલેલી છે. શું હરિણી કે સિંહણ લાજ કાઢે છે ? મોઢું સંતાડવા લાજ કાઢવી એ કેટલું અત્યાચારી, અમાનુષિક અને બેહુદું ?

લાજ સ્ત્રી સમાનતાના હકક ઉપર તરાપ મારે છે એને સમાનતા-હકકની લડતમાં પહેલાં જ દુરાવી દેવી જોઇએ.

❖ ❖ ❖

લગ્ન વખતે બધા મ્હાલવા જાય, સારાં સારાં કપડાં પહેરે, ઘરેણાં પહેરે, ફરે, મઝા કરે; ત્યારે વિધવા ખૂણે બેસી કલ્પાંત કરે. સજળ નયને જોયા કરે. તેને જોવાથી અપશુકન થાય.

આ માનવતા કે પાશવતા ?

❖ ❖ ❖

વિધવા સ્ત્રીઓને ઘરેણાં કપડાં પ્રત્યે મોહ નથી. એમને સમાજનો પ્રેમ જોઇએ છે, સમાજની સજ્જનતા અનુભવવી છે.

—જયાબ્હેન દેશાઇ.

ભાવનગરના જૈન યુવાનો.

ટ્રસ્ટીઓ સામે કાયદેસર પગલા લેવા મુંબઇના યુવાનો જાગશે ખરા કે ?

સાહેબ,

ભાવનગરના જૈન યુવાનોએ શેઠ અનોપચંદ ગોવિંદજી અને તેમના પત્નિએ કરેલા બે લાખના ટ્રસ્ટફંડના ટ્રસ્ટીઓએ બે વર્ષથી કાંઇ પણ ઉપયોગ નહિ કરવાથી તે ટ્રસ્ટીઓ શેઠ જુઠાભાઇ સાંકળચંદ વોરા અને બીજા ટ્રસ્ટીઓ સામે કોર્ટમાં ટ્રસ્ટનો ઉપયોગ કરવા ફરીયાદ નોંધાવે છે અને એક પછી એક એવા પડી રહેલા ટ્રસ્ટોનો ઉપયોગ કરવા કોર્ટનો આશરો લેવા નિર્ણય કર્યાના ખબર મળ્યા છે. આશા રાખીએ કે જૈન યુવાનો તેમના પ્રયત્નમાં ફત્તેહ મેળવે.

મુંબઇના પણ એવા ઘણા ટ્રસ્ટફંડો વગર ઉપયોગ કર્યે પડી રહ્યા છે ? જેવા શેઠ દેવકરણ મુળજી કે જેની બાદશાહી રકમ જૈનો માટે સસ્તાભાડાની ચાલી અને હોસ્પિટલ અર્થે ખર્ચવાની છે. આજ લગભગ આઠ વર્ષ થયા છતાં તેના ટ્રસ્ટીઓને અનેક વખત મુંબઇ જૈન યુવક સંઘ તરફથી વિનવણી કરવા છતાં ધાર્યું પરિણામ લાવી શકાયું નથી અને વાયદાઓ પણ પુરા થાય છે. હજુ સુધીઆઠ વર્ષનું સરવૈયું જાહેર:રીતે બહાર પાડવાનું વચન આપવા છતાં બહાર મુકવામાં આવ્યું નથી. તેમજ જૈનોને ખરી જરૂરીઆત છે એવા એ ખાતાં-સસ્તાભાડાની ચાલ અને હોસ્પિટલ માટે એક પાઇ પણ ખર્ચવામાં આવી નથી. આથી હું જૈન સમાજના સેવા ભાવી યુવાનોને આ ટ્રસ્ટફંડનો અમલ કરવા માટેની હિલચાલ ઉપાડી લેવા વિનંતિ કરૂં છું.

મુંબઇ જૈન યુવક સંઘ થોડા વખતમાં આ બાબતમાં ટ્રસ્ટીઓ સાથે પત્રવહેવાર કરવા ઇચ્છે છે. જો કાંઇ રસ્તો નહિ જ નિકળે તો કોર્ટનો આશરો લેવા સંઘના તમામ મેમ્બરો સહકાર આપી ફરજ બજાવશે.

લી: આપનો વિશ્વાસુ.

મણીલાલ એમ. શાહ.

આ પત્ર અમીચંદ ખેમચંદ શાહે ઓનેસ્ટી પ્રીન્ટરી. ૧૩૪-૧૪૨ ગુલાલવાડી, શ્રી નાથજી માળો, મુંબઇમાં છાપી શ્રી મુંબઇ જૈન યુવક સંઘ માટે ૨૬-૩૦ ધનજી સ્ટ્રીટમાંથી પ્રગટ કર્યું છે.

ટ્રસ્ટોનો ઉપયોગ.

Regd No. 3220.

તરુણ જૈન

શ્રી મુંબઈ જૈન યુવક સંઘનું મુખપત્ર

વાર્ષિક લવાજમ ૧-૮-૦
છુટક નકલ ૦-૧-૦

:: તંત્રી : ચંદ્રકાન્ત સુતરીયા. ::

વર્ષ ૩ જું. અંક આઠમો
રવીવાર તા. ૧૫-૧૧-૩૬.

ક્રાન્તિ અને ધર્મ ધુરંધરો!

નવયુવાન.

ક્રાન્તિ એટલે કરોડો પીસાતા રીબાતા હૈયાનો આંતરનાદ કારમી કંગાલીઅત અને દરિદ્રતાનો ભોગ બનેલાના ઉન્હાનિશ્વાસ. જમાનાની અત્યાચાર જુલમ અને જેહાદની સામે એક પ્રકારનું આંદોલન.

એનાથી ધનિકો ડરે.
ધર્માધિકારીઓ ભડકે.
રૂઢીચુસ્તો બળે.

જમાના જુના ઇતિહાસોના જર્જરીત પાનાંઓનું નૂતન સર્જન કરવું એ પ્રત્યેક યુવકની ફરજ છે.

મુઠ્ઠીભર જનતાના હાથમાં રમતાં કાળપુરાણા અધિકારોનો સામનો કરવો એજ પ્રગતિનું સાચું શિક્ષણ છે.

આજનો કાળપ્રવાહ આ પ્રકારનો છે. જનતાના હૃદયમાં એક તીવ્ર આંદોલન ચાલી રહ્યું છે. સ્વાતંત્ર્યતાની ગુંજારમાં ખેલતા નવયુવકોએ નૂતન આશા, નૂતન આદર્શ અને નૂતન સર્જન તરફ મીટ માંડી છે.

ગઈ કાલની વ્યવહારને નામે ઓળખાતી વેવલી પ્રથાઓ અને બંધનો સામે તેમણે જેહાદ જગાવી છે. વડીલશાહીને નામે ચાલતા એ મોટેરાના માન અને મોભા પાછળનું રહસ્ય ઉકેલવા આજે તેઓ અધિરા બન્યા છે.

સમયને નહિ ઓળખતા આજના ધર્મગુરૂઓને આ ક્રાન્તિનો નાદ કોઈ ઘોર ગર્જન સમો ભાસે છે. એના ચમત્કાર કોઈ વિદ્યુત્ સમા પ્રકાશની માફક પળમાં પ્રકટીને અંધારાની ઉંડી ખીણમાં ગરકાવ કરી દેતા જણાય છે.

હવે ધર્મ રસાતળ જવા બેઠો હોય તેમ આજે તેમના ભોળા ભકતોને તેઓ ઉપદેશે છે:-"હવે સાવધ થાઓ. જમાનાનો ઝેરી પવન વાવા લાગ્યો છે."

હૃદય સમજે છે કે હવે આપણું ટટ્ટુ વધુ લાંબો સમય નભે તેમ નથી. પણ શું કરે? એમના સેવાધર્મના સૂત્રો જનતા આજે સારી રીતે પિછાણે છે. શાસ્ત્રના પાના આડે ધરીને ભોળી જનતાને ભમાવવાનો આ વખત નથી. આજે તો ઉપદેશો બધા પુસ્તકો ને પાનામાં ભરેલા છે. ફુરસદ મળે અને જાણવાની જિજ્ઞાસા થાય તો પુસ્તકાલયો ક્યાં દૂર છે?

જ્યારે દીક્ષા જેવી પવિત્ર અને આત્મોન્નતિનું પગથીયું ગણાતી પૂજ્ય વસ્તુ આજે બજારૂ ચીજ બની ગઈ છે. પંચ પરમેષ્ઠિમાં આચાર્યભગવાનનો હોદ્દો ધરાવતી 'સૂરિ' પદવી ગુરૂઓના મુઠ્ઠીભર વાસક્ષેપમાં સમાઈ ગઈ છે. તો પછી મુક્તિ તો એથી કેટલે દૂર (!)

આત્મોન્નતિના માર્ગે અખંડ તપ કરી કાયાને નિચોવી ત્યાગ માર્ગને અજવાળતા અમારા ગઈ કાલના પૂજ્ય મુનિવરોના સ્થાને આજે વેશધારી સંસારના તાપે બળી રહેલા આત્માઓની જમાત જામી છે. હશે મહીં રડ્યા ખડ્યા એ પરમ પૂજ્ય અને પવિત્ર મુનિવરોને પગલે ચાલનારા. બાકી મોટો ભાગ તો જુદા જ પ્રકારનો છે. સંયમના આરાધકો ભલે એ હોય પણ સંયમ એમને વર્યો નથી.

ભક્ત જનતાના એ આરાધ્ય દેવો સમયને પિછાને તો?

તરુણ જૈન.

તા. ૧૫-૧૧-૩૬

ટ્રસ્ટોનો ઉપયોગ.

ટ્રસ્ટ બનાવવાનો ઉદ્દેશ તો એક જ હોય છે કે જે મીલ્કતનું એ ટ્રસ્ટ બનાવવામાં આવે છે ત્હેનો દુરૂપયોગ ન થાય. અને વ્યવસ્થિત રીતે ટ્રસ્ટ કરનાર માનવીઓના ઉદ્દેશોને અનુસરી ત્હેનો વહીવટ થાય, અને તે માટે ટ્રસ્ટ કરનાર પોતાને વિશ્વાસ હોય તેવા માનવીઓને ટ્રસ્ટી બનાવી પોતે એ મીલ્કતમાંથી હાથ ઉઠાવી લે છે. ટ્રસ્ટીઓની પણ એ જવાબદારી હોય છે કે ત્હેમણે ટ્રસ્ટ કરનારના વિશ્વાસનો દુરૂપયોગ ન કરતાં ત્હેના ઉદ્દેશને અમલમાં મુકી તે મીલ્કતનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે, જો એ રીતે એ ટ્રસ્ટી પોતાની જવાબદારી બરાબર અદા ન કરે અને ટ્રસ્ટ કરનારના વિશ્વાસનો દુરૂપયોગ કરી ત્હેના ઉદ્દેશને અનુસરી ત્હેનો ઉપયોગ ન કરે તો કાયદેસર તે ગુન્હેગાર ઠરે છે. આવા ટ્રસ્ટીઓને કોર્ટનો આશરો લઇ ત્હેની જવાબદારીનું બરાબર ભાન કરાવી શકાય છે. ભાવનગરમાં એ જાતનો એક ટ્રસ્ટ કેસ ઉભો થયો છે.

ભાવનગરમાં અનોપચંદ ગોપીદજી અને ત્હેમની પત્નીએ બે લાખનું એક ટ્રસ્ટ ફંડ કર્યું હતું. ત્હેનો બે વરસથી ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી. તે માટે ત્યાંના જુવાનોએ ત્હેના ટ્રસ્ટી શ્રી જુઠાભાઇ સાંકળચંદ વોરા અને બીજા ટ્રસ્ટીઓ ઉપર ટ્રસ્ટનો ઉપયોગ કરાવવા માટે ફરીયાદ નોંધાવી છે. આ જાતની ફરીયાદ આ પહેલી જ છે.

આપણા સમાજનાં આવાં કેટલાયે ટ્રસ્ટોના ફંડો વિના ઉપયોગે પડી રહ્યા છે. તેના ટ્રસ્ટીઓ તેની અંગત માલિકી હોય ત્હેમ ત્હેનો કશો ઉપયોગ કરતા નથી. આ બાબત તરફ હવે આંખ મીચામણા ચાલવે તેમ નથી.

મુંબાઇમાં પણ ત્હેવા કેટલાયે ફંડો છે કે જે બીન ઉપયોગમાં પડી રહ્યાં છે. આવા ફંડોનો ઉપયોગ કરાવવા હવે જુવાનોએ કમર કસવાનો સમય આવી લાગ્યો છે.

આજથી આઠ વરસ પહેલાં મર્હુમ શેઠ દેવકરણ મુળજીએ પોતાની મીલ્કતનું ટ્રસ્ટ કરી ત્હેનો સસ્તા ભાડાની ચાલી અને હોસ્પીટલ બંધાવવા આદિ સમાજ સેવાના કાર્યમાં ઉપયોગ કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું અને ત્હેના ટ્રસ્ટી તરીકે શ્રી મોતીચંદ ગીરધર કાપડીઆ આદિ નવ સદ્દગૃહસ્થોને નીમવામાં આવ્યા હતા. છતાં એ ટ્રસ્ટોની મીલ્કતનો કશો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી. અને સમાજની જાણ ખાતર ત્હેનો રિપોર્ટ પણ બ્હાર મુકવામાં આવ્યો નથી. આ બાબત માટે મુંબાઇ જૈન યુવક સંઘની મેનેજીંગ કમીટીએ એક સબ કમીટી નીમી હતી. તે સબ કમીટીએ તે માટે ઉચિત પ્રયત્ન કર્યો હતો, અને ટ્રસ્ટીઓ તરફથી અમુક સમય સુધી થોભી જવાને જણાવવામાં આવ્યું હતું. તે વાયદાનો ટાઇમ પુરો થયો છે છતાં ધાર્યું પરિણામ આવી શક્યું નથી. આજે આવા વેપાર રોજગારની મંદીના જમાનામાં આવી બાદશાહી રકમ સમાજના કશા ઉપયોગમાં આવ્યા સિવાય એમને એમ પડી રહે તે કોઇપણ રીતે હવે ચલાવી શકાય તેમ નથી. ત્હે માટે યુવાનોએ પ્રયત્ન કર્યે જ છુટકો છે.

મુંબઇમાં સસ્તા ભાડાની ચાલીની કેટલી જરૂર છે ? તે હવે સમાજથી છુપું નથી. માસિક પચાસ રૂપીઆની આવક વાળાનો ત્રીજો ભાગ તો ભાડામાં જ જાય છે. ત્યારે બાકીના બે ભાગમાં ત્હેને પોતાના કુટુંબનું પોષણ કરવું પડે છે. આ પરિસ્થિતિમાં એ કઇ રીતે ઉંચો આવી શકે ? પારસી, ભાટીઆ, કપોળ આદિ બીજી કોમોમાં સસ્તા ભાડાની ચાલીઓ અને હોસ્પિટલો છે કે જે ત્રણ ત્રણ રૂપીઆના નજીવા ભાડામાં ખુલ્લી હવા ઉજાસવાળા બબ્બે રૂમ મેળવી શકે છે. અને બીમારીના સમયમાં હોસ્પીટલમાં દરેક ફ્રી સાધન મેળવી શકે છે. એટલે તે થોડી આવક હોય તો પણ આનંદથી જીવન વ્યવહાર ચલાવી શકે છે. જ્યારે આપણે દિન પ્રતિદિન ઘસાતા જઇએ છીએ. મર્હુમ શેઠ દેવકરણ મુળજીને આ પરિસ્થિતિનો પૂરો ખ્યાલ હતો અને તેથી જ ત્હેમણે પોતાની બાદશાહી મીલ્કતનો ત્હેનો માટે સસ્તા ભાડાની ચાલી અને હોસ્પીટલ માટે ઉપયોગ કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. ત્હેમ જ પોતાની હૈયાતિમાં જ ત્હેનું ટ્રસ્ટ કર્યું હતું. પરંતુ ત્હેમના સ્વર્ગવાસ પછી ત્હેના ટ્રસ્ટીઓએ આજે આઠ આઠ વરસના વ્હાણા વાયા છતાં સમાજ માટે ત્હેનો કશો ઉપયોગ કર્યો નથી. એ બીના વિચારણા માંગી લે છે. આવા ખાસ અગત્યના ફંડોનો ઉપયોગ કરાવવો એ દરેકની ફરજ થઇ પડે છે. અમે ત્હેના ટ્રસ્ટીઓને પણ જણાવવાની જરૂર જોઇએ છીએ કે મર્હુમના ઉદ્દેશને અનુસરીને ત્હેનો ઉપયોગ કરવાનો સમય આવી લાગ્યો છે.

જ્યાં જ્યાં આવા ટ્રસ્ટ ફંડો ઉપયોગ વગરના પડી રહ્યાં હોય ત્યાં ત્યાંના યુવાનોએ જાગ્રત થઇ તે ફંડોનો ઉપયોગ કરાવવા માટેની પ્રવૃત્તિઓ ઉપાડી લેવી જોઇએ. સમજાવટ જો સફળ ન થાય તો કોર્ટનો આશરો લઇને પણ તેવાં ફંડોનો ઉપયોગ કરાવવાની ફરજ પાડવી જોઇએ. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે શકય હોય ત્યાં જુવાનો આ પ્રવૃત્તિ ઉપાડી લે. અને સફળ થઇ સમાજના આશિર્વાદ મેળવે.

સુ ❖ સ ❖ વા ❖ તા ❖ વા ❖ ચ ❖ રા

સંવત્સરીની ચર્ચાનું ઉગ્ર સ્વરૂપ.

અવિભક્ત જૈન સમાજમાં દિન પ્રતિદિન એકાદ મતભેદ તો વધતો જ રહે છે. અને તે મતભેદોનો યોગ્ય રીતે નિકાલ લાવતાં અંગત બાબતોમાં ઉતરી પડાય છે, દેવદ્રવ્ય આદિ પ્રશ્નોના અંગે મતભેદોથી જે પરિસ્થિતિ ઉભી થઇ હતી તેવી જ પરિસ્થિતિ સંવત્સરી પ્રકરણ અંગે ઉભી થતી હોય તેમ વીરશાસનના તંત્રી સ્થાનેથી અને સિદ્ધચક્રના લેખો જોતાં જણાય છે. જે સંવત્સરીના દિને આખા વર્ષ દરમ્યાન જે કાંઇ પાપ કર્યા હોય અથવા કોઇને દુઃખ ઉત્પન્ન કર્યું હોય તો પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવાનું અને ખમાવવાનું હોય છે. તે દિન નિમિત્તે સમાજમાં આવા ઝઘડા પેદા થાય એ પણ એક સમયની બલિહારી જ છે. યુવક જગતની દૃષ્ટિએ અમને આ પ્રશ્નનું જરાયે મહત્વ લાગતું નથી, જ્હેને જે રીતે ઉચિત જણાય તે રીતે તે શાસનનો આરાધક બને ત્હેમાં બીજા કોઇએ વચ્ચે પડવાની શી જરૂર ? શનિવારે ઉજવનારા ભલે શનિવારે ઉજવે અને રવિવારે ઉજવનાર ભલે રવિવારે ઉજવે ત્હેમાં કલેશ અને કંકાશ શા માટે જોઇએ ? આપણે ત્યાં બીજા ગચ્છવાળા કોઇ પાંચમે સંવત્સરી કરે છે તે માટે આપણે કશો વિરોધ દાખવતા નથી તો પછી આમાં વિરોધ શા માટે ? બીજું શાસ્ત્રીય રીતે કોઇ પણ પ્રશ્નોનો નિવેડો આવ્યો નથી એવા તો કેટલાયે પ્રશ્નો છે કે જ્હેની ખૂબ ચર્ચાઓ ચાલવા છતાં કશો નિર્ણય થયો નથી. આવી નિરર્થક ચર્ચાઓને ઉગ્ર સ્વરૂપ આપી સમાજની શક્તિનો ખોટો વ્યય કરવામાં આવે છે તે કોઇ પણ રીતે વ્યાજબી નથી.

લીંબડીને અભિનંદન:—

શ્રી ભક્તિસૂરિના પ્રકરણ પછી લીંબડીએ ઠીક ઠીક પાણી બતાવી આપ્યું છે. સાધુઓની જ આંખે જોનારા અને વંશપરંપરાગત શેઠાઇની ગાદી શોભાવનારાઓને પદભ્રષ્ટ કરી જુનવાણીની દિવાલોને જમીનદોસ્ત કરવામાં ત્યાંના યુવકો જે સફળ થયા છે તે માટે અમારા અભિનંદન છે. જ્યાં જ્યાં આવી પરિસ્થિતિ પ્રવર્તતી હોય, શેઠીયાશાહી અને જ્ઞાતિપટેલો જ્યાં જ્યાં લોકમતને માન આપ્યા સિવાય આપખુદી ચલાવતા હોય ત્યાં ત્યાં યુવકોએ ત્હેને પદભ્રષ્ટ કર્યે જ છૂટકો છે. લીંબડીએ એ કરી બતાવ્યું છે. જ્યાં જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં ત્યાં બંધારણીય રીતે જ જુનવાણીને શિકસ્ત આપવાની જરૂર છે. જોકે ત્હેના પાયા ડગમગી ગયા છે છતાં સ્થાપિતહિતોવાળાઓનાં સંગઠ્ઠન બળથી ત્હેનું અસ્તિત્વ નાબૂદ થયું નથી. ત્હેની સ્હામે મોરચા માંડવાની જરૂર છે. લીંબડીએ એ મોરચા માંડયા છે. બીજા ગામોએ આવતી કાલે એ મોરચા માંડવા પડશે. સ્થાપિત હિતોવાળાઓને પરાજય આપી જુનવાણી સ્વરૂપને દફનાવવું જ પડશે ત્યારે જ સમાજનું નવસર્જન થશે.

કા. જૈ. યુવક પરિષદ્:—

બાઇ પરમાનંદના પ્રમુખપણા નીચે રાજકોટમાં મળેલ ત્રણે ફીરકાની યુવક પરિષદે ઠીક ઠીક પ્રગતિ કરી હોય ત્હેમ ત્હેના ઠરાવો ઉપરથી જોઇ શકાય છે. રાજકોટ જેવા પ્રગતિમાન શહેરમાં ત્રણે ફીરકાના જૈન યુવાનો એકત્ર થઇ સમાજની પ્રગતિ માટે વિચારોની આપ લે કરી કંઇ માર્ગ નિયત કરે એ જરૂર આવકારદાયક છે. પણ ત્હેની પાછળ પીઠબળ ઉભું કરવાની જરૂર છે. બે દિવસનો જલ્સો કરી સભામંચ ઉપરથી મોટા મોટા ભાષણોની ઝડીઓ વરસાવી સુંદર ઠરાવો કરી કાગળ ઉપર શોભાવી દીધા તેથી કંઇ સમાજની ઉન્નતિ થઇ જવાની નથી. પણ તે ઠરાવોનો લોકોમાં ખૂબ પ્રચાર કરી ત્હેની પાછળ બળ ઉભું કરીએ તો જ તે ઠરાવોની કિંમત છે. ત્રણ દિવસના જલ્સા માટે એક મહિના અગાઉથી ત્હેના કાર્યકર્તાઓ જે મહેનત લે છે તેવી જ મહેનત પરિષદ્ ભરાયા પછી જો ત્હેના પ્રચાર માટે લેવાતી હોય તો આપણી પ્રતિષ્ઠા આજે જુદી જ હોત. યુવક પરિષદોના ચમકારા જે ક્ષણજીવી નિવડે છે તે ચિરસ્થાયી બનત. અને આપણી લડતને વેગ મળી શક્યો હોત. હજુ પણ એ બાબત તરફ ધ્યાન ખેંચાય તો સમય હાથથી ગયો નથી. અમદાવાદ અને રાજકોટ પરિષદ્ના પ્રમુખ અને વર્કીંગ કમીટીના સભ્યો આ બાબત લક્ષ્યમાં લે એમ અમે ઇચ્છીએ.

શ્રી ઘાટકોપર જૈન યુવક સંઘની.

સામાન્ય સભા.

શ્રી ઘાટકોપર જૈન યુવક સંઘની એક સામાન્ય સભા તા. ૮–૧૧–૧૯૩૬ને રવિવારે નવ વાગે શેઠ રતનજી જીવણદાસ જૈન સેનીટેરીયમમાં શેઠ નરોત્તમદાસ કેશવલાલ શાહના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. જે વખતે સંઘનું બંધારણ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. અને સં. ૧૯૯૩ ના વર્ષ માટે નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થાપક સમિતિ ચુંટી કાઢવામાં આવી હતી.

શેઠ નરોત્તમદાસ કેશવલાલ	...	પ્રમુખ.
,, ગોકળદાસ મુળજી	...	સભ્ય.
,, નાનચંદ શામજી	...	,,
,, અમૃતલાલ જગજીવનદાસ	...	,,
,, માવજી દામજી શાહ	...	,,
,, જેઠાલાલ વજેરાજ શાહ	...	,,
,, માધવલાલ હીરાલાલ શાહ	...	મા. મંત્રી.
,, પુનમચંદ મોહનલાલ	...	ઓડીટર.

ત્યાર બાદ કેટલુંક પરચુરણ કામકાજ કરી પ્રમુખ સાહેબનો આભાર માની સભા વિસર્જન થઇ હતી.

વર્ષાન્તે.

પથ માપવા માટે જેમ mile stones ખંડારવામાં આવે છે તેમ જીવનનાં માપ માટે વર્ષની મર્યાદાઓ આંકવામાં આવી છે. એ વર્ષાન્ત એટલે દિવાળી.

સુખ ને દુ:ખ એકાકાર બની એ દિવસોએ આનંદે છે અને આશામાં રાખી આવતા વર્ષને આવકારે છે. એ આનંદોત્સવમાં દૂર સુદૂર વસતાં કુટુંબીજનો એકત્ર બને છે; દિપમાળાઓ અને રંગોળીઓ ઘર ઘર શોભતી રહે છે. કલ્લોલતાં કુટુંબીજનો હર્ષને હેલે ચઢે છે.

વ્યાપારીઓ આખા વર્ષનું અવલોકન કરે છે, આંકડા મૂકી વર્ષ દરમ્યાન લીધેલી જહેમતનો સાર તારવે છે; ફાવ્યા હોય તો સરસ, નહિ તો નવાં સાહસ વિચારે છે, અને નવ વર્ષે એ સાહસોમાં મુકાવવાની યોજનાઓ ઘડે છે.

આપણે—"તરૂણ જૈનો" પણ એ દૃષ્ટિએ ગતવર્ષ દરમ્યાનની આપણી પ્રગતિ વિલોકીયે.

ગયા વર્ષમાં બે પરિષદ્ થઇ—એક અમદાવાદ અને બીજી રાજકોટ, બન્નેમાં જુવાન દોસ્તો એકત્ર થયા અને આજલગીની કોમી પ્રવૃત્તિમાં એના રાષ્ટ્રીય ઝોકને કારણે સર્વત્ર સત્કાર મેળવ્યો.

સાધુઓનાં વાક્યો 'બ્રહ્મવાક્યો' માનીને નીચી મુંડીએ અનુસરવાં જ જોઇએ. તો જ મોક્ષ મળે એ ગઇ કાલની ભ્રામક માન્યતા આજે ભૂંસાવા માંડી છે. શ્રી લબ્ધિવિજયજી ના ના એક સાધુએ સાદડીના જુવાનોને સંઘબ્હાર મુકવાના કરેલા પ્રયાસમાં શિકસ્ત ખાધી છે અને ત્યાંના જનસમુહમાં એનું હતું એ સ્થાન હલકું થયું છે. લિંબડીમાં પણ વર્ચસ્વ જમાવવા ઇચ્છતા એક સાધુની પ્રતિષ્ઠા જમિનદોસ્ત થઇ છે. મ્હેસાણામાં પણ એવા જ કુસંપ પ્રચારક સાધુની એવી વલે થઇ છે. શ્રી રામવિજયજી બારસ તેરસના ઝઘડામાં એના અનુયાયીઓની સંખ્યા ઘટાડી રહ્યા છે.

બીજી બાજુ નવ વિચારણા વધાવવામાં આવે છે. બધાં સત્યો રૂચે કે નહિ પણ જુની સ્થીતિથી કંટાળેલાં આશાભેર એને આવકારે છે. સંકુચિતતાઓ, જ્ઞાતિભેદો, વાડાઓ ઇતર ધર્મીઓ સાથેના ઝઘડાઓ, દિગંબર શ્વેતાંબર, સ્થાનકવાસીનાં આંતરકલહો, દેવદ્રવ્ય, સાધુ જીવન અને શ્રાવકોની મર્યાદાઓ આજે નવી રીતે વિચારવી જરૂરી લાગે છે. અને એ રીતે વિચારનાર સમુહના મોવડી તરીકે શ્રી પરમાનંદ કાપડીઆ ગુજરાત ને ગુજરાતબ્હાર સત્કાર પામી રહ્યા છે.

[illegible] પ્રશ્ન સ્થાનિક ગુજરાતીઓમાં ચર્ચાતો તેના બદલે વચમાં [illegible] હિંદના [illegible] ચર્ચાતા પ્રશ્ન તરીકે સ્થાન પામ્યો હતો. [illegible] એમાં જણાતા રોજંદા ચમકારો હિંદભરમાં [illegible] હતા.

[illegible] વિચારોનું પ્રતિનીધી મનાતું તે, જુવાનોનું [illegible] ગયા [illegible] મુખપત્ર બની ગયું. એની વિચારણાએ નવિ દૃષ્ટિથી જુનાં [illegible] નવો રસ પેદા કર્યો. સાધુઓની અસાધુતા પ્રત્યે [illegible], અને જુવાનોનાં દિલની વાણી એણે શબ્દોમાં ઉતારી [illegible] મુકી. [illegible]વસ્થાને આંગણે ગણાય એટલી એની વય છતાં જુવાનીનું બળ એની નસોમાં વહેતું જોઇ આપણને માન અને આશ્ચર્ય થાય છે.

'જૈન જ્યોતિ' આ વર્ષે જન્મસ્વરૂપને પામ્યું. લીમીટેડ બની એણે સ્થાયી સ્વરૂપ પકડ્યું. અમદાવાદની લડતમાં 'જૈનજ્યોતિ' અને એના તંત્રીની જહેમત, સાહસ અને હિમ્મતનું એક સરસ પ્રકરણ પૂરું પાડે છે. વ્યવસ્થિત લડતથી થતી સીદ્ધિઓ તરફ એ આપને એક ડગલું ધપાવે છે.

'સમય ધર્મ' ની ગંભીર વિચારણાઓ જુના ને નવીન વાદનું દર્શન કરાવે છે અને નવિનો ને ધીર ગંભીર સલાહો આપે છે. નહિ આશા રાખી શકાય એ ખુબીથી 'સમય ધર્મ' સાચે જ સમયનો ધર્મ શો તે આપણને જણાવે છે.

જૈનોની એક સૌથી સજીવ સંસ્થા 'મુંબઇ જૈન સ્વયંસેવક મંડળે' આ વર્ષના મુંબઇના હુલ્લડ દરમ્યાન જે સેવાઓ આપી છે તે જૈનોને ગૌરવ આપે છે. સેવા કોને કહી શકાય એનું આ સંસ્થા એક સરસ ઉદાહરણ પૂરૂં પાડે છે.

પર્યુષણ વ્યાખ્યાનમાળા મુંબઇ અને અમદાવાદ સરસ આકર્ષણ કરી રહી છે. જ્ઞાનભૂખી જનતાને આંધળી શ્રદ્ધામાંથી ઉઠાવી આજની વિચારણામાં ગુંથવામાં એણે સરસ સીદ્ધિ સાધી છે, જૈનેતર વિદ્વાનોનો લાભ આપણને આ વ્યાખ્યાનમાળાએ અપાવ્યો છે. મર્કટ માની લોકમતને નમાવવા ઇચ્છતા સાધુઓ આજનાં માનસને ઓળખી શકે એટલી સફળતા આ વ્યાખ્યાનમાળા મેળવી શકી છે.

ગત વર્ષના આ ઉડતા અવલોકન પછી, પરિષદ પાછળનું કાર્ય પ્રગતિ સાધે એ માટે કરવાનું આપણે વિચારીએ.

મહા મંડળ અસ્ત પામે છે એટલે એની સાથે જોડાયલાં મંડળો પરિષદદ્વારા સહકાર સાધે એ પ્રયાસો મંડળોના અગ્રણીઓ અને પરિષદના આગેવાનોએ કરવાના રહ્યા છે. સંગઠ્ઠન જ આવેલી જાગૃતિનો સરસ ઉપયોગ કરી શકશે અને તો જ કરવા ધારેલાં કાર્ય થઇ શકશે.

બીજી વાત છે તે એ કે આપણા પત્રોએ ભાષા પર સંયમ અને વિરોધીઓ પ્રત્યે સહિષ્ણુતા ને સહજ ઉદારતા કેળવવાની છે. આપણે જેની સાથે લડવાનું છે તે આપણા દુશ્મનો નથી એ વાત આપણે વિચારવાની રહી છે. જુની અટવીમાં મુંઝાઇ પડેલા આપણા જ બંધુઓ પરત્વે આપણે કઠોર બનીએ એ જેટલું આપણને શોભાસ્પદ નથી એટલું જ આપણા કાર્યને ઉપયોગી પણ નથી. હા, સ્વાર્થ સાધુઓ અને ઇરાદાપુર્વક સેવાતી દુષ્ટતા પરત્વે જરાય નરમ ન બનવાનો આગ્રહ તો આપણે રાખવો જ જોઇએ છતાં ભાષામાં અશિષ્ટતા પ્રવેશી એ વિષે આપણે ચેતતા રહેવાનું છે.

નવા વર્ષે, જૈન જુવાનો ખૂબ સિદ્ધી મેળવે એ આશાએ આપણે વિરમીએ.

રાજકોટ પરિષદના સમાચાર.

શ્રી કાઠીઆવાડ જૈનયુવકપરિષદની કાર્યવાહક સમિતિની મીટિંગ રાજકોટ મુકામે શ્રી રામજીભાઇના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. અને તેણે પરિષદના [illegible] ઠરાવ અનુસાર "પરિવર્તન" નામનું માસીક પત્ર શ્રી જટાશંકરભાઇના તંત્રી પદેથી કાઢવાનું નક્કી કર્યું છે.

પાટણનો પત્ર.

પાટણથી.

ભાઈશ્રી,

ઘણા વખતે પત્ર-લખું છું એટલે ગુસ્સે તો નહિ જ થાઓ. અને જરૂરી સુચનાઓ મોકલાવતા રહેશો.

સંઘ બંધારણ.

અત્રેના સંઘ બંધારણ અંગે કેટલાય વર્ષોથી ચર્ચા ચાલે છે પણ અમારા આગેવાનો એવા તો મુત્સદી છે કે એ ચર્ચાને બહુ હુશીયારીથી અભરાઈએ ચડાવી દે છે. ચારેક વર્ષ ઉપર સંઘ બંધારણ અંગે ખૂબ ઉહાપોહ ચાલ્યો એટલે બંધારણ ઘડવા એક કમીટી નીમી, કમીટીએ મહેનત કરી બંધારણ ઘડયું અને અભરાઈએ ચડયું. અનેકવાર બંધારણ અંગે ગણુગણાટ થાય છે. છતાં આગેવાનોનાં પેટમાંથી પાણી સરખું પે હાલતું નથી. શું તેમની સરી જતી સત્તા માટે બંધારણ ખોરંભે ચડાવ્યું હશે? જ્યારે બે હજાર માનવીઓ સંઘનું બંધારણ ઇચ્છે અને આંગળીના ટેરવે ગણાય તેટલા બંધારણ ન થવા દે. ત્યારે એમ કહેવું પડશે કે સત્તા ઉપર મુસ્તાક રહેનારા સત્તાખોરીઓને સત્તા છોડવી કયારે ગમતી નથી એટલે અનેક બાનાઓ કહાડી આવાં જરૂરી કામોને અભરાઈએ ચડાવી દે છે.

બંધારણ વિના એકહથ્થુ સત્તા અનેક સ્થળે મન માનતું કરી લઈ સંઘો ને મહાજનોને ખાડામાં ઉતારે છે તે અજાણ્યું નથી ને પરિણામ વિપરિત આવે છે. સંઘ સત્તાના ભુકા થાય છે એ સૌ જાણે છે છતાં જેઓ સંઘ બંધારણના હિમાયતી છે તેઓ સમજે કે ગણગણાટ કરવાથી સત્તાધારીઓ થોડું જ સંઘનું બંધારણ કરવા દે તેમ છે.

શ્રી સંઘનું બંધારણ બાંધવું હોય તો ગણગણાટ છોડી દઈ પટણી સમાજમાં પત્રિકા, લેખો અને ચર્ચાઓથી પૂરેપૂરો લોકમત કેળવો બાદ એક સ્વતંત્ર કમીટી નીમી બંધારણનો ખરડો તૈયાર કરી પટણી સમાજની સંમતિથી સત્તાધારીઓને સોંપો. એમની મગદુર નથી કે એ સર્વમાન્ય ખરડાને અભરાઈએ ચડાવી શકે.

પંચાસરા પાર્શ્વનાથ.

શ્રી પંચાસરા પાર્શ્વનાથના મંદિરનો વહીવટ કરનાર ગૃહસ્થ કેટલાય વર્ષોથી સદર મંદિરનો વહીવટ સંતોષકારક રીતે કરે છે એમ ઘણાનું માનવું છે. છતાં થોડા જ માસથી તે ભાઇ સંઘને વહીવટ સંભાળી લેવા વિનંતિઓ કરે છે છતાં અમારાં આગેવાનો એ વહીવટ કેમ નથી સંભાળી લેતા એ સમજાતું નથી.

વાડી પાર્શ્વનાથ.

ઝવેરીવાડમાં આવેલ શ્રી વાડી પાર્શ્વનાથનું મંદિર કાષ્ટનું ઉતમ કારીગરીવાળું જીર્ણ થવાથી તેના વહીવટકર્તાએ અનેક ગામ ને શહેર ફરીને, પરીશ્રમ વેઠીને હજારો રૂપીઆ એકત્ર કરી જીર્ણ મંદિરને ચારે પાયેથી વિમાન જેવું નવું મંદિર બનાવ્યું. કહેવાય છે કે પાટણ તેમ તેની આજુબાજુ એ મંદિરનો જોટો નથી. મંદિર નવું બનાવવાની શરૂઆતથી કે તૈયાર થયું ત્યાં સુધીમાં લાખેકનું ઉઘરાણું થએલું એમ સંભળાય છે. તેમ તેની પ્રતિષ્ઠા વખતે લગભગ ચાલીસ હજારની ઉત્પન્ન થયેલી તે ત્યાર બાદ અનેક હજારો રૂપીઆની ચોરી કર્યાનું પણ સંભળાય છે. આ રીતે મંદિરના જીર્ણોદ્ધાર અંગે તેમ બીજા મળી લગભગ એક લાખ ને પચ્ચાસ હજારનું ભંડોળ થયું મનાય છે. છતાં આજ ઘડી સુધી જનતાની જાણ માટે તેનો હિસાબ બહાર પડયો જ નથી.

મંદિરનો વહીવટ એકજ ગૃહસ્થ કરે છે અને તેઓ સુખી છે છતાં તેઓએ પોતાની પ્રમાણિકતા ખાતર તેમ સમાજની જાણ માટે મંદિરના જીર્ણોદ્ધારની શરૂઆત થઈ ત્યારથી કે સં. ૧૯૯૨ ના આસો વદી અમાવાસ્યા સુધીનો હિસાબ બહાર પાડે તેમાં એમની શોભા છે છતાં કેમ બહાર નથી પાડતા તે સમજાતું નથી.

વ્યાયામ.

પીપળા શેરીમાં કુબેર ચોપદારની વાડીમાં ચાલતી વ્યાયામશાળા કેટલાંય વર્ષોથી બંધ થઇ છતાં મુંબઈ કે પાટણમાં વસતા અમારા જૈનભાઈઓને વ્યાયામશાળાની કેમ જરૂરીઆત નથી જણાતી? જૈનોના બાંધા કેટલા માયકાંગલા છે તે કોઇથીએ અજાણ્યું નથી છતાં બંધ થયેલ વ્યાયામશાળા બંધ જ રહી છે.

હું ન ભૂલતો હોઉં તો અમારા 'પાટણ જૈન મંડળ'માં વ્યાયામશાળા અંગે કંઇક રકમ પણ જમે પડી છે. ત્યારે તેનું વ્યાજ [illegible] વધારો કરવા કરતાં પાટણમાં વ્યાયામશાળા ખુલ્લે તો કેટલું [illegible]? કદાચ તે રકમ પુરતી ન હોય તો મંડળના સુકાનીઓ [illegible] બાઇ પાટણમાં એક વ્યાયામશાળા માટે મહેનત કરે તો [illegible] નાશીપાસ તો ન જ થાય. જરૂર વ્યાયામશાળા તો [illegible]...

જૈન પંચાત ફંડ.

એક દિવસની રાત્રીએ 'પાટણ જૈન પંચાત ફંડ' [illegible] કરવાનો ધનિકોને વિચાર થયો. હજારો ભર્યા, [illegible] ને મુંબઇમાં વસતા પટણી જૈનોની જાહેર સભામાં [illegible] કરાવ્યું. ઓધેદારો ચુંટાયા. કામકાજ [illegible] મુજબ પોણો લાખ એકત્ર થયા અને એનો વહીવટ નમુનેદાર ચાલતો હશે એમ માની લઇએ છતાં જનતા [illegible] જ છે. એટલે અનેક તર્કવિતર્ક કરે કે એનો વહીવટ [illegible]? કોણ ચલાવે છે? હિસાબ કેમ જાહેરમાં નથી મુકાતો? આથી જનતાની જાણ માટે વહીવટકર્તાઓ કંઇક ખુલાસો [illegible] પાડશે?

વિદ્યા મંદિર.

મેટ્રીક થયેલા ધંધા રોજગારમાં, હુન્નરઉદ્યોગમાં, નામાઠામામાં જ્યાં ત્યાંથી બીન આવડતે પાછા ન ફરે તેથી [illegible] વિદ્યા મંદિર નામની નમુનેદાર સંસ્થા શરૂ થયેલી [illegible] અનેક [illegible] લાભ લેતા, તેના અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે [illegible] શકતા એટલે એ સંસ્થા ઉપયોગી હતી એમ [illegible] માને છે. છતાં એ શાથી બંધ થઇ? કામ કરનારાઓની બીન આવડત જેવું તો હતું જ નહિ. ત્યારે પૈસા માટે [illegible] પણ મુશ્કેલી નહોતી ત્યારે કઇ મુશ્કેલીએ આવી [illegible] વિખેરી નાખવામાં આવી એ [illegible] કરશો?

અત્રેના અનેક પ્રશ્નો ચર્ચા માગે છે પરંતુ [illegible] આપવા કરતાં હાલ તો આટલેથી જ વિરમું છું. આવતા ઉપર વિશેષ લખીશ.

ચા....બુ....ક.

'સંવત્સરી ચોથ કે પાંચમની એ પર ચર્ચા હવે એ હદે આવી છે કે એમાં સહિષ્ણુતા ને સભ્યતાની મર્યાદાઓ લોપાવા માંડી છે અને સમાધાનને કોઇ અવકાશ રહ્યો નથી'—એક પત્રમાંથી.

પરિણામની આગાહી એમ થઇ શકે કે થોડાંક વધુ માથાં ફુટશે, શાંતિ અને ક્ષમાપનાના પર્વમાં અશાંતિ ને કલહ આવશે અને એક વધુ ગચ્છ ઉભો થઇને જૈન સમાજના કલેવર પર ઘા કરશે, પણ એમાં એક ફાયદો પણ છે. આળસમાં ભરાઇ રહેતા સાધુઓ આ ચર્ચાથી ઉદ્યમે લાગ્યા છે. અને એમનો 'ઉદ્યમ' આપણાં ખુદ એમના પ્રત્યે જ **વૈરાગ્ય** પ્રગટાવે છે.

❖ ❖ ❖

પેલું 'વીરશાસન' રા. રામવિજયને 'મહારાજ' કહે છે તે ક્યાં પ્રદેશના એ વિષે આપ જાણો છો ?'—જીજ્ઞાસુ.

સાંભળ્યું છે કે શાહેનશાહ હિંદમાં પધારશે એની ખુશાલીમાંના માન અકરામવેળાએ રા. રામવિજયને 'મહારાજા ઓફ લાલબાગ'નો **ખિતાબ** મળવાનો છે.

❖ ❖ ❖

'વિજયભક્તિસૂરિને વીંજાડીમાં સુધારક પક્ષે હેરાન કર્યા.'

એટલેથી જ મુઆરો નહિ. ધર્મને નામે થતી દગલબાજી નહિ ચલાવવાનો સુધારકોએ નિર્ણય કર્યો છે એટલે હવે તો ક્યા ગામે ક્યા સાધુ સ્હામે લડત મંડાઇ અને શ્રદ્ધાળુઓની કેટલી શ્રદ્ધા ઘટી તેનો હિસાબ રાખવા એક ચોપડો વસાવવો પડશે.

આવા ચોપડાઓ 'સાધર્મિક ભાઇઓને' મેસર્સ જીવા પ્રતાપ એન્ડ સોસાયટી તરફથી **વિનામૂલ્યે** આપવામાં આવશે એવા અર્ધ સત્તાવાર ખબર અમને મળ્યા છે.

❖ ❖ ❖

'વીંજાડીના યુદ્ધ વેળા પણ કડીયા હાજર હતા. તે ઝઘડાઓ સાથે એમને કાંઇ સગાઇ છે ?'

આ પ્રશ્નમાં થાડું સત્ય છુપાયું છે. ઝઘડા હોય ત્યાં કડીયા હોય જ. કડીયા હોય ત્યાં ઝઘડા અસંભવિત ન હોઇ શકે. આ સત્ય સ્હમજી લીધા પછી કડીયાઓની **હાજરી** આશ્ચર્ય નહિ 'ઉત્પન્ન' કરે.

❖ ❖ ❖

'સાધન ધર્મોના ઝઘડા કરવા યોગ્ય નથી. એ કરવાથી સમાજ બળ અત્યારસુધી ખૂબ નરમ પડ્યું છે.' જૈનધર્મ શું શીખવે છે એ જાણીતા શ્રી મોતિચંદ કાપડીઆ કહે છે.

પ્રશ્ન માત્ર એટલો જ કે તીર્થોના ઝઘડાઓમાંથી એમણે આ સત્ય શોધ્યું છે કે સોલીસીટરની કારકીર્દીમાંથી એમને આ નવનિત લાધ્યું છે !

❖ ❖ ❖

અનિયમિતતાના અવતાર જેવું 'જૈનયુગ' એના અગ્રલેખો અને નોંધોમાં પરસ્પર વિસંવાદી વસ્તુઓ જ મુકીને 'જૈન આલમ'ની કઇ સેવા સિદ્ધ કરે છે ?'

એ દૃષ્ટિ દુધીપા નીતિ કેમ જાળવી શકાય એના પ્રયોગ કરે છે એમ અમારૂં માનવું છે. એ પ્રયોગ સફળ થશે ત્યારે જુવાનો અને વૃદ્ધોનાં મમત્વના તત્ત્વો એક રસ થઇ જશે. એની 'જૈનયુગ કાર'ને ખાત્રી છે. અને એથી સમાજમાં શાંતિ જામશે એટલો એમને વિશ્વાસ છે.

❖ ❖ ❖

'પર્યુષણમાં ભાષણશ્રેણીની નવી પ્રથા વધાવવા જેવી છે કે કેમ એ મુંઝવણભર્યો પ્રશ્ન છે'—'જૈનયુગ'.

પોતાની એ મુંઝ ન ઉકેલાય ત્યાં સુધી 'જૈનયુગે' એના પર અભિપ્રાય આપવાનું મુલતવી રાખ્યું હોત તો ?

તો ? 'સ્વેચ્છાએ કે પરાણે, આજે કે કાલે એ પરિવર્તનના પવનની સાથે ઘસડાવે જ છુટકો છે. કારણ કે એ પરિવર્તનનાં મહાન પૂરો દૂરથી ધોધબંધ ધપ્યાં આવે છે. તેનો વેગ કોઇથી ખાળી શકાય તેમ નથી' આ 'જૈનયુગ'ના જ અગ્રલેખનું વાક્ય એના નોંધકારને ખૂબ સમજ આપત અને સાખીઓ નર્સ જાને એ સુચના પર ઉકળવાનું એને પોતાને જ વ્યાજબી ન લાગત.

❖ ❖ ❖

'રા. સાગરાનંદ હમણાં શાણા થઇ ગયા લાગે છે'—એક અભિપ્રાય 'કારણ કે એ ગાળોનો શબ્દકોષ રચવાના કામે લાગ્યા છે'—એક માહિતગાર.

❖ ❖ ❖

'પરમાનંદ સેનાને પડકારતા નેમવિજય હવે છીંકણી તાણવામાંજ ગુંથાઇ ગયા છે.'—એક ખબરપત્રી.

અમદાવાદના છીંકણી બજારમાં એથી તેજી આવી છે'—એક તપખીર વેચનાર.

'અને છીંકણીના પૈસા ચુકવવાની આનાકાની કરતા ધર્માદા ફંડોના સંરક્ષકો પર રા. નેમવિજય ઉકાઇ પડયા છે.'—એક પાસવાન.

'આથી નેમવિજયે એકઠું કરાવેલું દ્રવ્ય હવે સલામત નથી રહ્યું.'—એક પૈસા આપનાર.

'આ તમામ હકીકત રા. નેમવિજયની હાલની પ્રવૃત્તિપર પ્રકાશ ફેંકશે'—'તરુણજૈન'નો ખાતમીદાર.

❖ ❖ ❖

'જૈનદીક્ષાનું સ્થાન જગતમાં એટલું તો ભવ્ય છે કે તે સ્થાને ગમે તેને બેસાડી તે સ્થાનને ભ્રષ્ટ થવા ન દઇ શકાય.'—મુનિશ્રી વિનય વિજયજી.

પણ રા. રામવિજય જુદું જ કહે છે. સંખ્યા વધતી હોય તો સ્થાન શુદ્ધ રહે એવો એમને આગ્રહ નથી.

❖ ❖ ❖

'ધર્મના ઇજારદારોએ આજે દીક્ષાના નામે ભવાઇ માંડી છે.'—મુનિશ્રીવિનયવિજયજી આગળ વધતાં કહે છે.

એથી જ તો મેસર્સ જીવા પ્રતાપ એન્ડ મુળચંદ-શીકાન્તની કંપનીએ ભાંગવાડી થીએટરમાં રીહર્સલ કર્યું હતું.

❖ ❖ ❖

'દીક્ષા—એ વેશપલ્ટો નથી'—એમ મુનિશ્રી આગળ કહે છે. એથી વધુ ગંભીરતા એમાં હોય એ આજનું સત્ય નથી જ.

❖ ❖ ❖

'લક્ષ્મણવિજયે શ્રી. ભાખરીઆ સ્હામે જંગ માંડયો છે. 'સંઘબ્હાર'ના નેમવિજયના નાટકના કેટલાય પ્રવેશ એમણે મ્હેસાણામાં ભજવ્યા છે.'

એ રીતે જો એ નાટક ન ભજવે તો પછી ત્હેમનું સ્થાન શી રીતે ટકે ?

હિંદમાં ફાર્ગતીનો કાયદો.

લેખિકા : લેડી કૈલાસ શ્રીવાસ્તવ

હિંદમાં ફારગતીના કાયદાની શા માટે જરૂરત છે તે માટે શ્રીમતી લેડી કૈલાસ શ્રીવાસ્તવે આ લેખમાં કેટલાંક કારણો આપ્યા છે અને વિદ્વતા પૂર્ણ સમીક્ષા કરી છે. પ્રત્યેક યુવાન આ બાબતમાં રસ લે અને સમાજના હિતાહિતની દષ્ટિએ આ પ્રશ્ન વિચારે એ અતીવ જરૂરી છે. આમાં લેખકે ફારગતીના કાયદાના વિરોધીઓની દલીલોના રદીઆ આપ્યા છે. તેની સાથે સાથે પાશ્ચાત્ય દેશો—અમેરિકા, રશીઆ આદિમાં જે નજીવા કારણસર ફારગતી લેવાય છે તે માટે ટકોર પણ કરી છે. અમે વાચકોને શાંતિપૂર્વક વિશાળ દષ્ટિથી આ લેખ વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ. ... ... તંત્રી.

જો આપણે આર્ય લગ્નનો કાયદો, ખાસ લગ્નનો કાયદો, વિધવા પુનર્લગ્નનો કાયદો, શારદા કાયદો તથા ડૉ. ગૌર અને ડૉ. ભગવાનદાસના લગ્નના કાયદામાં સુધારા કરવાને લગતા બીજા મુસદ્દાઓ તપાસીશું, તો આપણને માલુમ પડશે કે એકંદરે લગ્નના કાયદામાં જ મોટો ફેરફાર કરવાની જરૂર છે.

દેશમાં યાંત્રિક ઉદ્યોગો દાખલ થવાથી, અને તેને પરિણામે શહેરોની વસ્તિ વધવાથી, તથા ન્યાય અને માન્યતા સંબંધી પશ્ચિમના વિચારોનું આક્રમણ થવાથી આપણી કુટુંબ રચના—ખાસ કરીને સંયુક્ત કુટુંબની રચના પડી ભાંગવા લાગી છે; અને જો કે સ્ત્રીઓને હજી વડિલોપાર્જીત કે પતિ—ઉપાર્જીત મિલ્કતમાં વારસો હિસ્સો મેળવવાનો હક મળ્યો નથી તો પણ પતિ—પત્નિનાં એકક યુગલનાં કુટુંબ રચાવા લાગ્યાથી, સ્ત્રીને મોટાં સંયુક્ત કુટુંબમાં ભોગવવી પડતી તાબેદારીનો અંત આવ્યો છે. આ યુગની નારીને શ્વસુરગૃહ કરતાં સ્વગૃહ, પતિગૃહ વિષે વધારે ઉત્સાહ છે.

ચઢતા ઉતરતાપણાના ભેદથી અને સંયોગિક આર્થિક સમૂહોથી રચાયેલી જ્ઞાતિપ્રથાએ આ દેશનાં સ્ત્રી અને પુરૂષ બેઉના વ્યક્તિત્વને હણવામાં મોટો ભાગ ભજવ્યો છે.

સદ્‌ભાગ્યે હવે યુગ પલટાય છે અને જ્ઞાતિ ભેદ તુટતાં જે વખત લાગશે તેની ઘડીઓ ગણાવા લાગી છે. કેળવણીનો પ્રચાર, મતાધિકારની વિશાળતા, અને રાષ્ટ્રિય લડતમાં સંમેલન એ કારણોથી સ્ત્રીઓનું એકલત્વ ઓછું થવા લાગ્યું છે. હવે વર્ણાંતર લગ્નનો તિરસ્કાર કરવામાં આવતો નથી પણ તેની પ્રશંસા કરવામાં આવે છે; તેથી આ સ્થળે જ હું મારા મુદ્દાનો ઉલ્લેખ કરૂં છું. તે એ કે, **જો વર્ણાંતર લગ્નપ્રથાને આપણે યોગ્ય લેખીએ તો તેની સાથે ફાર્ગતિની પ્રથાને પણ યોગ્ય ગણવી જ પડશે.** જો આપણે જૂદા જૂદા સંસ્કાર અને પ્રણાલિકા ધરાવનારાં સ્ત્રી-પુરૂષોનાં લગ્નને ઉત્તેજન આપવા માગતા હોઈએ, તો તેવાં લગ્ન તૂટી પડે તે વખતે સ્ત્રીને જો નવો સંસાર માંડવો હોય તો તે માટે જોગવાઈ કરવી જ જોઈએ.

એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે કારખાનામાં કામ કરતી પ્રજા કરતાં ખેડૂત પ્રજાને ફાર્ગતિના કાયદાની જરૂર ઓછી જણાય છે અને આ દેશ કૃષિપ્રધાન હોવાથી તેને તેવા કાયદાની જરૂર નથી. પણ તે દલીલ આ દેશમાં ચાલી શકે તેમ નથી, કેમ જે અહિં તો જ્ઞાતિ જથાબંધ હોવાથી ખેડૂતો અને કામદારો એક બીજાથી સામાજીક રીતે વિભક્ત નથી; અને યુરોપ અમેરિકા જેવા દેશો કે જ્યાં ખેડૂતોના અને કામદારોના સમાજ વિભિન્ન છે ત્યાં પણ કામદારો કરતાં ખેડૂતોને ફાર્ગતીના કાયદાની જરૂર ઓછી જણાતી નથી.

ફાર્ગતીના કાયદાના વિરોધીઓ બીજી એવી દલીલ કરે છે કે તેવો કાયદો કરવાથી કૌટુંબિક જીવનનો નાશ થશે પણ વ્યવહાર દષ્ટિથી જોતાં તે ભય પણ નિર્મૂળ છે, કેમ જે આ દેશમાં નીચલા મધ્યમ વર્ગના તથા નીચલા વર્ગના લોકોમાં અને ઘણીખરી ખેડૂત જ્ઞાતિઓમાં ફાર્ગતિની રૂઢિ સદીઓથી ચાલતી આવી છે છતાં કૌટુંબિક જીવનો નષ્ટ થયાં નથી.

રૂઢિ હોય તો પછી કાયદાની શી જરૂર છે ? એવો પ્રશ્ન અત્રે ઉપસ્થિત થાય છે. કાયદાની જરૂર એટલાજ માટે છે કે જ્યાં રૂઢિ હોય ત્યાં વ્યવસ્થા લાવવી અને જ્યાં રૂઢિ ન હોય ત્યાં કંઈપણ જોગવાઇ કરવી. દેશમાં જે જ્ઞાતિઓમાં ફાર્ગતિનો રિવાજ છે તે રિવાજ પ્રમાણે જે વખતે જોઈએ તે વખતે અથવા વગર ખર્ચે ફાર્ગતી નથી મળતી; અલબત્ત, અહિર અને કહાર જેવી જ્ઞાતિઓમાં છેક ખર્ચ વગર અને જ્યારે જોઈએ ત્યારે ફાર્ગતી મળી શકે છે પણ મુશ્કેલી આર્થિક સ્વત્વ ધરાવતા લોકો માટે છે. વળી દેશમાં અત્યારે હજારો કુટુંબો એવાં છે કે જેમાં પતિ—પત્નિ સાથે રહેતાં નથી. પતિઓએ ત્યજી દીધેલી હજારો પત્નિઓ એકાંતિક જીવન ગુજારે છે અને તેઓ ઇચ્છે તો પણ નવો સંસાર માંડી શકે નહિ. ઉપલા અને ઉપલા મધ્યમ વર્ગના લોકોની સ્ત્રીઓની આ દશા છે. તેઓમાં ફાર્ગતિનો રિવાજ નથી; પુરૂષ એક સ્ત્રીને ત્યજીને બીજી પરણી શકે છે પણ સ્ત્રી પોતે પતિનો ત્યાગ કરે તો પણ તે છુટા છેડા મેળવી શકતી નથી અથવા પુનર્લગ્ન કરીને નવો સંસાર માંડી શકતી નથી આ દેશમાં ફક્ત કુમાઉન પ્રાંતના ઉપલા વર્ગના લોકોમાં ફાર્ગતિનો રિવાજ છે અને તેને બ્રિટિશ અદાલતોએ સ્વીકાર્યો છે.

ફાર્ગતિનો કાયદો નહિ હોવાથી પરિણામ એ આવ્યું છે કે ઘણીક વાર ઉપલા વર્ગની ત્યજાયેલી સ્ત્રીઓ ધર્મ બદલીને નવા સંસાર માંડે છે; એમ થતું અટકાવવા, તેવી સ્ત્રીઓને ખુલ્લી તક આપવા માટે ફાર્ગતિનો યોગ્ય કાયદો જ શા માટે કરવો જોઈએ નહિ ? બીજા દેશોમાં જે વસ્તુઓ કાયદાથી થઇ શકે છે તે કરવા માટે આપણે ધર્માન્તર શા માટે થવા દેવાં જોઇએ ?

હા, જો એમ લાગતું હોય કે, ફાર્ગતિનો કાયદો કરવાથી સામાજીક શાંતિ કે વ્યક્તિગત સુખ જતાં રહેશે, તો તે કરવા આગ્રહ

08

પુખ્ત વિચાર કરવાની હું ચેતવણી આપું છું, પણ તે સાથે હું એમ પણ સૂચવું છું કે જો સ્ત્રીઓને મિલકતમાંથી વારસો–હિસ્સો આપવાનો કાયદો પ્રથમ કરવામાં આવે અને તે પછી ફાર્ગતિનો કાયદો કરવામાં આવે તો સમાજ કે કુટુંબમાં અનિષ્ટ સ્થિત્યંતર થવાનો ભય રહેશે નહિ.

આ દેશનાં દામ્પત્ય જીવનમાં દુઃખ હોવાનું એક સૌથી મોટું કારણ એ લાગે છે કે કન્યાને અપરિચિત વર સાથે પરણાવવામાં આવે છે. પિતાના ગુણદોષના અભ્યાસ માટે લગ્ન અગાઉ તેને તક મળતી નથી. પુરૂષને પોતાનો સમય સોહાવવાના એકસોને એક માર્ગ હોય છે પણ સ્ત્રીને તો ઘરમાંજ પુરાઈ રહેવાનું હોય છે. એવાં દંપતિનો જો મનોમેળ જામે નહિ તો લગ્નબંધન એક પ્રકારના શૃંખલા બંધન જેવું થઇ પડે છે.

બીજું, આ દેશમાં પુરૂષ અને સ્ત્રીના બુદ્ધિ વિકાસમાં મહદંતર છે. હમણાં હમણાંમાં સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રચાર વધવા છતાં, અતિ વિદ્વાન પુરૂષને અર્ધ–દગ્ધ અને અર્ધ વિકસિત સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાં પડે છે.

ત્રીજું કારણ એ છે કે, આ દેશમાં જ્ઞાતિ અથવા પેટા જ્ઞાતિમાંજ કન્યાની આપ લે કરવાનો રિવાજ હોવાથી, કન્યા માટે લાયક વર શોધવાની મુશ્કેલી મહાન છે. તેથી ગમે તેવી બુદ્ધિશાળી કન્યાને સ્વજ્ઞાતિનાજ મૂર્ખ કે શઠ, જેવા મળે તેવા, વર સાથે નિયોજવી પડે છે.

કોઈપણ પતિ કે જે પોતાની પત્નીનો આત્મવિકાસ કરવા અસમર્થ હોય તેની સાથે જોડાઈ રહેવાનું પત્ની માટે કોઈ પણ નૈતિક બંધન નથી. સ્ત્રીને આત્મા છે, જેનો વિકાસ તેણે કરવોજ જોઇએ. પોતાનું આદર્શ પાત્ર શોધીને તેણે સુખ–પ્રાપ્તિ કરવી જ જોઇએ.

તેથી, સમાજ સ્વીકારે તેવાં વ્યાજબી કારણોસર ફાર્ગતી મળે એવો કાયદો થવો જોઇએ કે જેથી ફાર્ગતી મેળવનાર સ્ત્રીની સમાજમાં હાંસી કે નાલેશી થાય નહિ અથવા તેની પ્રજા ગેરકાયદે ગણાય નહિ. કાયદો કરવા આગમચ પ્રચારકામ કરવા અને લોકમત કેળવવા ભલે ગમે તેટલો વખત લો, તેનો મને વાંધો નથી; કેમ જેતે વગર કરેલા કાયદાનો અમલ થશે નહિ અથવા તેનો લાભ સ્ત્રીઓને ભોગે પુરૂષોજ વધારે લે એ પણ બનવાજોગ છે.

એ સંબંધમાં પહેલાં તો આપણે બહેનોનેજ કેળવણી આપવાની જરૂર છે. તેઓના મનમાં ઠસાવવું જોઇએ કે તેઓ અબળા નથી; પણ તેવો સુદ્ધાં વ્યક્તિત્વ ધરાવે છે. તેઓમાં આપણે નવું ચેતન રેડવાનું છે; નવા પ્રાણ પૂરવાના છે. તેઓનું જીવન સંબંધીનું લક્ષ્ય બદલવાનું છે. દેશમાં સ્વાશ્રયી સ્ત્રીઓ તૈયાર કરવાની અવશ્યકતા છે. ફૂલની પેઠે જાળવવી પડે એવી સ્ત્રીઓને બદલે આપણને હિમાલય પર ચઢે એવી ધીંગી સ્ત્રીઓ જોઇએ છે, કલાવંતીણીઓ જોઇએ છે; લેખિકાઓ જોઇએ છે અને પહેલવાન જેવા અંગબળવાળી સ્ત્રીઓ જોઇએ છે. પુરૂષો સાથે સર્વ રીતે સહકાર કરે એવી બહાદુર સ્ત્રીઓ આ દેશની ઉન્નતિ માટે જોઇએ છે.

ફાર્ગતી કરવાનાં કારણો નક્કી કરવા પહેલાં આપણે જોવાનું છે કે તે રશીઆ અથવા અમેરિકા જેવાં નજીવાં બહાના જેવાં હોવાં જોઇએ નહિ. ત્યાંના જેવી હાંસીપાત્ર અને નાલેશીકારક ફાર્ગતિઓ આપણે જોઇતિ નથી. કૌટુંબિક જીવન અશક્ય થઈ પડે એવી ફાર્ગતીઓ આપણે જોઇતી નથી. તેમ બીજા દેશોમાં તે સંબંધી જેવા સખ્ત અને દંભી કાયદા છે તેવા પણ આપણે જોઇતા નથી. દાખલા તરીકે ફાર્ગતિ મેળવવા માટે ઇંગ્લેંડમાં માણસને, અવ્યભિચારી હોવા છતાં, વ્યભિચારી હોવાનો દંભ કરવો પડે છે.

હિંદુ શાસ્ત્રમાં નીચલાં કારણોસર સ્ત્રીને ફાર્ગતિ મેળવવાનું વિહિત ઠરાવ્યું છે. (૧) પતિની નિર્વીર્યતા, (૨) પતિની અધોગતિ, (૩) પતિનું સન્યાસી થવું, (૪) વર્ષોસુધી ગુમ થવું અને (૫) દિવાના થવું.

(પુરૂષને ફાર્ગતી મેળવવાના સંબંધમાં હિંદુશાસ્ત્રમાં કશો જ ઉલ્લેખ નથી; કેમ જે પુરૂષને એક સ્ત્રી ન ગમે તો બીજી કરે; બીજીમાં વાંધો જણાય તો ત્રીજી કરે, ગમે એટલી સ્ત્રીને ત્યજી દઇને, ગમે એટલી વાર લગ્ન કરવાની તેને છૂટ છે.)

પણ પાશ્ચિમાત્ય દેશોમાં એક સ્ત્રી લગ્નનો કાયદો હોવાથી ફાર્ગતી મેળવવાનાં સ્ત્રી અને પુરૂષ બેઉને માટે બહાનાં ગોઠવ્યાં છે. દાખલા તરીકે ઇંગ્લેંડમાં કોઈ પુરૂષને ફાર્ગતિ જોઇતિ હોય તો તેણે પોતાની સ્ત્રીને વ્યભિચારિણી પુરવાર કરવી જોઇએ અને સ્ત્રીને ફાર્ગતી જોઇતી હોય તો તેણે પુરૂષને વ્યભિચારી (ઉપરાંત બીજા કેટલાંક મલીન કૃત્યો માટે દોષિત) ઠરાવવો જોઇએ.

હિંદુ શાસ્ત્રની કલમમાં સુધારો કરીને વડોદરા રાજ્યે સંવત ૧૯૮૧ માં સ્ત્રી અને પુરૂષ માટે ફાર્ગતી મેળવવા નીચલાં કારણો મુકરર કર્યાં છે.

(૧) સાત વર્ષ સુધી બેમાંથી એક પક્ષનું ગુમ થવું, (૨) સંન્યાસી કે સાધ્વી થવું, (૩) ધર્માંતર કરવો, (૪) ઘાતકીપણું આચરવું, (૫) ત્રણ વર્ષ કે વધારે મુદતના સહચાર પછી ત્યાગ કરવો, (૬) ત્રણ વર્ષ કે વધારે મુદતથી કંઇ વ્યસન કરવું, (૭) સંભોગ માટે નાલાયક થઇ જવું અને (૮) વ્યભિચાર.

ફાર્ગતિ માટે હું (લેડી કૈલાસ) પોતે નીચલાંજ કારણ નક્કી કરવા માગું છું.

(૧) વ્યભિચાર, (૨) લગ્નના સમયે દિવાનાપણું, (૩) લગ્નના સમયે કોઇ અસાધ્ય કે અસહ્ય રોગોથી પીડાવું, (૪) બુદ્ધિહીનતા અને (૫) નિર્દયતા.

લગ્ન જો સગીર અવસ્થામાં થયાં હોય તો પુખ્ત થયે તે રદ (કરાવવા હોય તો) કરાવવાનો હક.

છેવટે હું ચેતવણીના બે બોલ કહીશ. કાયદો કોઇ માણસને સુખ આપી શકતો નથી. સુખ તો વ્યક્તિએ આત્મસંયમથી, વિદ્યાથી અને કર્તવ્યનિષ્ઠાથી મેળવવાનું છે. કાયદો તો બાહ્ય અંતરાયો દૂર કરવા માટે છે, બાકી સુખ તો હિંમત અને શ્રદ્ધાથી કરેલા આત્મવિકાસથી જ મળશે.

"ધી ટ્વેન્ટીએથ સેન્ચરી"માંથી ઉદ્ધૃત.

આ પત્ર અમીચંદ ખેમચંદ શાહે એનેસ્ટી પ્રીન્ટરી. ૧૩૪–૧૪૨ ગુલાલવાડી, શ્રી નાથજી માળો, મુંબઇમાં છાપી શ્રી મુંબઇ જૈન યુવક સંઘ માટે ૨૬–૩૦ ધનજી સ્ટ્રીટમાંથી પ્રગટ કર્યું છે.